

การทำบุญและผลของบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุ¹

Puñña and Its Result as Mentioned in the *Vimānavatthu*

สุมาลัย กาลวิบูลย์² | Sumalai Ganwiboon

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาการทำบุญในพุทธศาสนาใน 2 ส่วน คือ 1) ความหมายการทำบุญ และปัจจัยในการทำบุญในพุทธศาสนา และ 2) ศึกษาการทำบุญและผลของบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุ ผลการศึกษาพบว่า “บุญ” มี 4 ความหมาย คือ ความสุข การชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ บุญทำให้น่าบูชา และการฝึกฝนทางกาย วาจา ใจ และปัญญาให้ประณีตยิ่ง ๆ ขึ้น คำว่า “บุญ” มักใช้ควบคู่กับคำว่า “ทาน” และ “กุศล” ซึ่งทานเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการทำบุญ และบุญนั้นเป็นเพียงแง่หนึ่งของกุศลเท่านั้น ส่วนการทำบุญ การทำทาน และการทำกุศลนั้น สรุปได้ว่าการทำทานเป็นเพียงส่วนแรกของบุญกิริยาวัตถุ 10 ส่วนการทำกุศลนั้นมุ่งไปที่การสำรวมกาย วาจา และใจ การทำบุญประกอบด้วย 3 ปัจจัยหลักคือ ผู้ให้ ผู้รับ และวัตถุทาน จากการศึกษาการทำบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุ พบว่า การทำบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุสอดคล้องกับบุญกิริยา 10 แต่คัมภีร์วิมานวัตถุกล่าวถึงการทำบุญเพียง 7 ประเภทของบุญกิริยาวัตถุ 10 เท่านั้น นอกจากนี้การทำบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุยังเป็นการทำกุศลเนื่องจากการสำรวมทางกาย ทางวาจา และบางส่วนของทางใจ ในด้าน

¹บทความนี้เป็นบทความที่เนื่องมาจากดัชนีนิพนธ์ของผู้เขียน หัวข้อ “The Concept of Life after Death as Depicted in the *Vimānavatthu* and the *Petavattu*” นำเสนอต่อ Department of Buddhist Studies, University of Delhi: 2005.

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำกลุ่มวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

ปัจจัยของการทำบุญนั้นคัมภีร์วิมานวัตถุระบุว่าปัจจัยที่สำคัญ คือ ความศรัทธาของผู้ทำบุญและคุณธรรมของผู้รับ โดยที่ไม่ให้ความสำคัญกับวัตถุทานและที่มาของวัตถุทานมากนัก อีกทั้งยังระบุว่าวัตถุทานมีผลโดยตรงต่อการให้ผลของบุญ นอกจากนี้คัมภีร์วิมานวัตถุยังระบุถึงผลของบุญที่ส่งผลให้ไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ มีวิมานที่สวยงามใหญ่โต มีความงามและเยาว์วัยอยู่ตลอดอายุขัย รวมถึงการใช้ชีวิตที่เป็นสุขและรื่นเริงบนสวรรค์อีกด้วย

คำสำคัญ : บุญ การทำบุญ ผลบุญ วิมานวัตถุ

Abstract

This article aims to study meritorious deeds in Buddhism in 2 aspects : 1) its definition, meritorious deeds, and its factors, and 2) meritorious deeds and their results in the *Vimānavatthu*. The results are: *Puñña* or meritorious deeds means happiness, purification of the mind, reverence, and cultivation of goodness in body, speech, mind, and wisdom. Moreover, *Puñña* is not identical with *Dāna* (giving) and *Kusala* (Virtue) since *Dāna* is merely part of *Puñña* and *Kusala* has more meaning than *Puñña*. However, *Dāna* is only 1 out of 10 of *Puñña* actions. While *Kusala* stresses on abstaining from bad action bodily, verbally, and mentally. There are 3 component parts in doing meritorious deeds: gift, donor, and donee. However, meritorious deeds and their results in the *Vimānavatthu* are: the *Vimānavatthu* mentions only 7 out of 10 kinds of in 10 kinds of meritorious deeds of meritorious actions (*Kusalakammopada* 10). Moreover, the *Vimānavatthu* also mentions *Kusala* actions where mental virtue only stressed on non-illwill. The *Vimānavatthu* pays attention to 2 factors of meritorious deeds i.e., donor, and donee, and paid less attention to the gift. The result of meritorious deeds in the *Vimānavatthu*

depends mainly on the faith of the donor, and virtue of the donee. Gift giving affects its result in heavenly life in both action and the gift itself. In addition, the *Vimānavatthu* also mentions results of meritorious deeds as being reborn in heaven with heavenly mansion, beings as young as 16, beautiful, and live their lives happily in heaven.

Keywords: Merit, Meritorious deeds, Result of Meritorious deeds, the *Vimānavatthu*

ความนำ

คงปฏิเสธไม่ได้ว่าเป้าหมายของมนุษย์ทุกคนคือความสุขและแน่นอนว่ามนุษย์ทุกคนพยายามหลีกเลี่ยงหนีความทุกข์ที่เข้ามา ชาวพุทธจึงนิยมทำบุญโดยหวังผลที่ความสุขและหากชีวิตกำลังประสบทุกข์ก็มักทำบุญเพื่อให้ความทุกข์นั้นจางคลายลง ส่งผลให้การทำบุญเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย แต่การทำบุญ คืออะไร ทำอย่างไร และการทำบุญอย่างไรจึงจะให้ผลบุญมากนั้นเป็นสิ่งที่ชาวพุทธจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจ เนื่องจากการทำบุญในปัจจุบันเป็นการทำบุญที่ทำตาม ๆ กันมา เมื่อนึกถึงการทำบุญชาวพุทธจะมองว่า บุญ คือ สิ่งที่ดี ที่เราควรทำ เพื่อให้เกิดความสุขในขณะที่ทำ และหวังผลถึงความสุขที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หลายคนจึงมักทำบุญด้วยการนำถังสี่เหลี่ยมที่เรียกกันว่าถังสังฆทานไปถวายพระภิกษุสงฆ์แล้วสวดคำถวายสังฆทานและกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลหรือทำบุญด้วยการสร้างสิ่งปลูกสร้าง เช่น โบสถ์ กำแพง ชุมประตูดัด และจารึกชื่อของตนเองและคนในครอบครัวตามสิ่งปลูกสร้างเหล่านี้ หรือการทำบุญที่เรียกว่า “การปิดบัญชีบุญ” คือ การทำบุญด้วยยอดเงินทั้งหมดในบัญชีเงินเก็บที่ใช้เวลาสะสมเป็นเวลาหลายปีของครอบครัว ด้วยความเชื่อที่ว่าทำบุญจนหมดจะไม่มัวนหมด ทั้งนี้ผู้ทำบุญยังมีความเชื่อว่าการทำบุญทุกครั้งจะต้องมีการอธิษฐานให้เกิดสิ่งที่เราต้องการ เช่น ทำบุญบำรุงวัดไป จำนวน 20 บาท แต่อธิษฐานขอให้ถูกรางวัลสลากกินแบ่งรัฐบาล ก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ปราศจากปัญหาและอุปสรรค ซึ่งการกระทำเช่นนี้ชาวพุทธควรจะพิจารณาว่าเป็นการทำบุญหรือการลงทุน นอกจากการทำบุญโดยไม่เข้าใจใน

เป้าหมายที่แท้จริงของการทำบุญแล้ว การทำบุญยังกลายเป็นแหล่งผลประโยชน์ที่ส่งผลให้พุทธพาณิชย์เติบโตขึ้นในสังคมไทยอีกด้วย ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากความเคยชินกับระบบสำเร็จรูปของพุทธศาสนิกเอง ที่ต้องการอะไรง่าย ๆ สบาย ๆ และรวดเร็ว ผนวกกับความต้องการผลประโยชน์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง เราจึงมักได้ยินข่าวถึงการระดมทุนสร้างพุทธสถานขนาดใหญ่ซึ่งบ่อยครั้งจะมีข่าวเกี่ยวกับผลประโยชน์และความไม่โปร่งใสในการก่อสร้าง นอกจากนี้ยังมีการบิดเบือนคำสอนที่ยั่วกิเลสของพุทธศาสนิกให้มองเห็นว่าการทำบุญ คือ การลงทุนที่ยังลงทุนมากยิ่งได้ผลมาก ด้วยการใช้หลักตรรกะที่ทำให้ศาสนิกชนเห็นภาพมีการเปรียบเทียบการทำบุญเหมือนกับการทำนา กล่าวคือ ยิ่งทำนาบนพื้นที่มากเพียงไรย่อมได้ผลมากขึ้นตามนั้น ดังนั้นหากทำบุญด้วยทรัพย์สินมูลค่ามากเพียงไร ย่อมได้ผลมากเพียงนั้นเช่นกัน

แนวคิดและความเชื่อที่กล่าวมาข้างต้นล้วนสวนทางกับคำสอนในพุทธศาสนา โดยสิ้นเชิง คำสอนในพุทธศาสนาว่าการทำบุญนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งในการฝึกฝนตนเองของพุทธศาสนิกชน เป้าหมายของการทำบุญที่แท้จริง คือ การลด ละ เลิกความเห็นแก่ตัว การทำบุญ คือ การให้ เพื่อละ เพื่อสละ เพื่อนำไปสู่การวาง การคลายจากความยึดมั่นถือมั่น การทำบุญที่เราทำกันนั้นส่วนใหญ่เป็นการให้ทานซึ่งเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการศึกษาและปฏิบัติในพุทธศาสนา นั่นคือ เริ่มจากการให้ทาน สูงขึ้นไป คือ การรักษาศีล และการภาวนา ซึ่งการจะทำให้เกิดปัญญานั้นต้องเข้าใจในธรรมชาติของสรรพสิ่งตามที่มีนเป็นไม่ใช่ตามที่เรต้องการให้มันเป็น ความเข้าใจนี้เองที่จะนำไปสู่การวางการคลายจากความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน เมื่อวางและคลายจากความยึดมั่นถือมั่นได้มากเท่าไรความทุกข์จะลดลงมากเพียงนั้น ดังนั้นเป้าหมายของคำสอนในพุทธศาสนา คือ การพ้นทุกข์อย่างแท้จริง โดยพุทธศาสนามองว่าสาเหตุของความทุกข์ทั้งหลายนั้นคือความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน การทำบุญที่ยังไม่ละความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ยังหวังผลให้ตนเองเป็นสุขนั้นให้ผลที่ได้เป็นสุขที่ไม่ใช่สุขเพราะร้อนและเจ็บด้วยกิเลส ไม่ใช่สุขที่ยั่งยืนเป็นเป้าหมายในพุทธศาสนา ความสุขจะเกิดขึ้นได้เมื่อปราศจากกิเลส ดังที่พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า “ความสุข คือ การไม่ต้องการความสุข” นั่นคือ ความสุขจะเกิดขึ้นได้เมื่อปราศจากความอยากนั่นเอง

เมื่อการทำบุญเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายและเป็นพื้นฐานในการฝึกฝนตนเองในการปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนา พุทธศาสนิกจึงควรศึกษาเกี่ยวกับการทำบุญที่ถูกต้องในพุทธศาสนาให้เข้าถึงหัวใจของการทำบุญ รวมถึงควรศึกษาการทำบุญที่ระบุไว้ในคัมภีร์ในพระพุทธานุศาสนนาที่ระบุกรณีตัวอย่างของการทำบุญที่ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้และมุมมองในการทำบุญที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการทำบุญที่ถูกต้องและครอบคลุมจึงขอกล่าวถึง ความหมายของคำว่าบุญ การทำบุญในพุทธศาสนา และการทำบุญที่ให้ผลที่ระบุไว้ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะคัมภีร์วิมานวัตถุ

บุญในพุทธศาสนา

ในการศึกษาบุญในพุทธศาสนานั้น จำเป็นต้องเริ่มที่การศึกษาความหมายของคำว่า “บุญ” ซึ่งในพุทธศาสนามีคำหลายคำที่เป็นไวพจน์หรือบางครั้งใช้แทนกันได้ รวมถึงคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันจนส่งผลให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน จึงขอเริ่มต้นด้วยการศึกษาความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับบุญอีกสองคำ คือ กุศล และทาน เมื่อเข้าใจความหมายของทั้งสามคำแล้ว ควรมีการศึกษาว่าการทำบุญ การทำกุศล และการทำทานนั้นในพุทธศาสนาสอนไว้อย่างไร เพื่อให้เข้าใจทั้งความหมายและการกระทำที่ชัดเจนขึ้น

บุญ กุศล และทาน

เมื่อพูดถึงการทำบุญคนไทยส่วนใหญ่มองว่าการทำบุญเป็นสิ่งที่ทำแล้วส่งผลเกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น มีความสุขใจ สบายใจ จิตใจสงบ ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเป็นการให้ทาน สร้างความดี การอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับและเจ้ากรรมนายเวร ซึ่งเป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาที่ดี นอกจากนี้ยังเชื่อว่าการทำบุญเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เป็นการทำบุญตามการบอกกล่าวและชักชวนจากผู้อื่นเป็นความเชื่อและการปลุกฝังจากคนในครอบครัว และผลของการทำบุญทำให้จิตใจสงบ ดังนั้นการทำบุญจึงหมายถึง การให้ การแบ่งปัน การทำความดี ทำด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ การทำบุญทำได้ทุกที่ และการทำบุญเป็นวิธีการทำนุบำรุงพระพุทธานุศาสนนา (ลาววัลย์ พุ่มพฤษ, ศศิธร เหล่าแท้ง, ศุภศิริ ศรีตระกูล และพิทักษ์ ศิริวงศ์, 2013 : 637 – 657) ซึ่งจะเห็นได้ว่าผลจากการวิจัยนี้นักเรียนไทยพูดถึงการทำบุญไว้หลายคำ เช่น การ

ทำความดี การให้ทาน การอุทิศส่วนกุศล ซึ่งสอดคล้องกับพุทธทาสภิกขุ (กลุ่มปฏิบัติงานเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, 2556 : 110) ท่านกล่าวว่า คำที่ใช้เกี่ยวกับการทำบุญนั้น แท้จริงแล้วมีคำที่เป็นไวยากรณ์หรือคำที่ใช้แทนกันได้หลายคำ เช่น กุศล ความดี ความงาม เป็นต้น แต่ในที่นี้จะขอนำมากล่าวถึง คือ บุญ กุศล และทาน ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจการทำบุญได้ชัดเจนขึ้น จึงจะขอกล่าวถึงความหมายของคำทั้งสาม ดังนี้

“บุญ” โดยทั่วไปคนไทยมองว่าคำว่า “บุญ” มีความเชื่อมโยงกับคำว่า “ความสุข” ซึ่งความสุขนี้เกิดขึ้นทั้งในขณะที่ทำ และผลที่เป็นสุขที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ดังที่ ภูษิต (ภูษิต ศรีตฤยกุล. มมป : 38 - 57) ระบุว่า “บุญ” หมายถึง ความดี ความสุข และสภาพจิตใจที่ผ่องใส ซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายของพระพรหมคุณาภรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2539 : 359) ที่กล่าวว่า บุญเป็นชื่อของความสุข เมื่อได้ทำบุญแล้วจิตใจเป็นสุข เิบอ้อม เป็นความสุขที่ประณีตลึกซึ้ง การทำบุญเป็นความสุขที่มีผลระยะยาว เป็นความสุขที่เข้าถึงเนื้อตัวของจิตใจ เป็นความสุขที่เต็มอ้อมทำให้เกิดปิติในบุญ ทำแล้วไม่มีวันหมดอายุ นึกถึงเมื่อใดจิตใจเิบอ้อมผ่องใสเรื่อยไป เป็นความสุขที่ยืนยาวนาน ทั้งนี้ความหมายของ “บุญ” ในแง่นี้มาจากการแปลจากรากศัพท์ “บุญญ” คือ ทำให้ฟู หรือพองขึ้น บวมขึ้น นูนขึ้น (พุทธทาสภิกขุ, 2555) ท่านพุทธทาสเรียกบุญตามนัยนี้ว่าเป็นบุญภาษาคนซึ่งเป็นบุญที่บำได้ เมาได้ หลงได้ เป็นอันตรายแก่เจ้าของ บุญประเภทนี้หากปฏิบัติโดยปราศจากปัญญาแล้วอาจส่งผลให้มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น เนื่องจากเป็นบุญที่ยังประกอบด้วยอุปาทาน ตัณหา มานะ ทิฏฐิ เป็นการทำบุญที่ไม่ถูกต้องตามความหมายของบุญที่แท้จริงในพุทธศาสนา (กลุ่มปฏิบัติงานเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, 2556 : 111) การยึดติดกับบุญในแง่นี้อาจส่งผลในแง่ลบได้เนื่องจากอาจทำให้บำบุญได้ อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้มีการทำบุญเพื่อเอาหน้าดังที่จะเห็นได้อย่างกลาดเกลื่อนตามสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ภายในวัดที่มีการติดชื่อผู้บริจาคตามผนัง อาคาร กำแพง ประตුවัด เป็นต้น

พุทธศาสนิกชนจึงควรทำความเข้าใจความหมายของ “บุญ” นอกเหนือจากที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งเป็นเพียงหนึ่งในสี่ความหมายของบุญ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2539 : 359) ระบุว่า “บุญ” แปลได้ อีก 3 ความหมาย คือ 1) บุญแปลว่าการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด คือ การกำจัดสิ่งเศร้าหมอง

คือ กิเลส โดยเริ่มต้นที่การทำทาน เพื่อกำจัดความโลภ ความเห็นแก่ตัว ความใจแคบ ความตระหนี่ ความยึดติดลุ่มหลงในวัตถุสิ่งของ เป็นการทำความดีให้เป็นอิสระ เป็นช่องทางให้นำเอาคุณสมบัติด้านดีอื่น ๆ เข้ามาเพิ่มแก่ชีวิต ให้ชีวิตเฟื่องฟูขึ้น เนื่องจากคนทำบุญคือทำความดี จิตใจจึงเฟื่องฟูในความดี ซึ่งบุญตรงกับคำที่ใช้ในปัจจุบัน คือ “คุณภาพชีวิต”

2) “บุญ” แปลว่า ทำให้เกิดภาวะน่าบูชา บุญทำให้น่าบูชา คนมีบุญเป็นคนน่าบูชาเพราะเป็นคนมีคุณธรรม ซึ่งการบูชาในที่นี้หมายถึงการยกย่อง หรือเชิดชู และ 3) “บุญ” หมายถึง สิ่งที่ยังศึกษาคือฝึกขึ้นมา หมายความว่าต้องทำให้เพิ่มขึ้นและประณีตขึ้น เนื่องจากบุญเป็นคุณสมบัติ เป็นความดีทางกาย วาจา ใจ รวมถึงปัญญาด้วย จึงต้องทำให้เพิ่มขึ้นด้วยการฝึกกาย วาจา ใจ และปัญญา ให้ประณีตองงามยิ่งขึ้น จึงนับได้ว่าเป็นการพัฒนาชีวิตพัฒนานานด้วย

“กุศล” พระธรรมปิฎก (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2538 ค : 164) ระบุว่า “กุศล” แปลตามศัพท์ว่า ฉลาด ชำนาญ สบาย เอื้อหรือเกื้อกูล เหมาะ ด้งาม เป็นบุญ คล่องแคล่ว ตัดโรคหรือตัดสิ่งชั่วร้ายที่น่ารังเกียจ นอกจากนี้โดยหลักแล้วกุศलय่ออธิบายในทางธรรมของกุศลได้ 4 หลัก คือ 1) ความไม่มีโรค หมายถึงสภาวะหรือองค์ประกอบที่เกื้อกูลแก่สุขภาพจิต เป็นจิตแข็งแรง คล่องแคล่ว สบาย ใช้งานได้ดี 2) ไม่มีโทษหรือไร้ตำหนิ เป็นสภาวะที่จิตสมบูรณ์ ไม่ขุ่นมัว 3) เกิดจากปัญญาหรือเกิดจากความฉลาด หมายถึงสภาวะที่จิตประกอบด้วยปัญญาหรือคุณสมบัติต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากความเข้าใจ มองเห็นหรือรู้เท่าทันความจริง และ 4) มีสุขเป็นวิบาก คือ เป็นสภาพที่ทำให้มีความสุข เมื่อกุศลธรรมเกิดขึ้นในใจ ย่อมเกิดความสุขสบายคล่องใจในทันทีนั่นเอง

ถึงแม้จะปรากฏว่ามีการใช้คำว่าบุญคู่กับคำว่ากุศล แต่ทั้งสองคำนั้นไม่สามารถใช้แทนกันได้ในทุกแง่มุม เนื่องจากกุศลนั้นมีความหมายกว้างกว่าคำว่า “บุญ” ซึ่งพระธรรมปิฎก (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2538 ค : 171) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า กุศลใช้ในแง่ของการกระทำคือกรรมก็ได้ มองลึกลงไปถึงตัวสภาวะธรรมก็ได้ ส่วนบุญมักพูดถึงในแง่ของกรรมคือการกระทำที่เราเรียกว่าบุญกรรมเท่านั้น นอกจากนี้บุญมักจำกัดอยู่เฉพาะในระดับโลกียะคือเป็นโลกีย์กุศลเท่านั้น ในกรณีที่กินความถึงโลกุตระกุศลนั้นหาได้ยากยิ่ง ในขณะที่กุศลเป็นได้ทั้งระดับโลกีย์กุศล และโลกุตระกุศล

“ทาน” พระธรรมปิฎก (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2538 ค : 597) ระบุว่า ทาน หมายถึง การให้ การสละ การเผื่อแผ่แบ่งปัน เป็นการให้เพื่อการอนุเคราะห์ เช่น ช่วยเหลือผู้ยากไร้ตกทุกข์ได้ยากขาดแคลนบ้าง ให้เพื่อสงเคราะห์ เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจ สมานไมตรี แสดงน้ำใจสร้างสามัคคีบ้าง ให้เพื่อบูชาคุณความดี เพื่อยกย่องส่งเสริม สนับสนุนคนดีบ้าง เป็นการให้ในด้านทรัพย์สินสิ่งของ ปัจจัย เครื่องใช้ยังชีพ วัสดุอุปกรณ์ ต่าง ๆ ให้ความรู้ศิลปวิทยาการ ให้คำแนะนำสั่งสอน บอกแนวทางดำเนินชีวิต หรือให้ธรรม ให้การมีส่วนร่วมในการบำเพ็ญกิจที่ต้งาม ตลอดจนให้อภัยที่เรียกว่าอภัยทาน นอกจากนี้พุทธศาสนิกชน (กลุ่มปฏิบัติงานเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, 2556 : 56-57) ระบุว่า “ทาน” เมื่อแปลตามตัวหนังสือแล้วหมายถึง การให้ สิ่งที่ให้ สถานที่ให้ โดยมีความหมาย 3 ประการ คือ เป็นการช่วยเหลือ เป็นการบูชาคุณ และเป็นการลดกิเลสของตน ซึ่งผลของการให้ทานไม่ว่าจะเป็นข้าว น้ำ ผักผลไม้ หากปฏิบัติพร้อมถึงที่แล้วตายไปย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ หรือกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ผู้มีโภคะมาก (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2538 ค : 203)

คำที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญทั้งสามคำที่กล่าวมาข้างต้นนั้น กุศลเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางที่สุด เพราะคำว่ากุศลนั้นเป็นได้ทั้งสภาวะและการกระทำ และมีความหมายใกล้เคียงกับการทำบุญ ในขณะที่บุญเป็นเพียงการกระทำซึ่งครอบคลุมอยู่แค่ในระดับโลกียะ ส่วนทานให้ความหมายแคบที่สุด กล่าวคือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการทำบุญเท่านั้น เมื่อเข้าใจความหมายของทั้งสามคำแล้ว ต่อไปจะเป็นการศึกษาการทำบุญ การทำกุศล และการทำทาน

การทำบุญ การทำกุศล และการทำทาน

ในการทำบุญนั้นพุทธศาสนิกชนเองยังมีความสับสน บางคนอาจเรียกว่าเป็นการทำกุศล ในขณะที่บางคนเรียกว่าเป็นการทำทาน คำสอนในพุทธศาสนาได้ให้ความกระจ่างและระบุรูปแบบของการทำบุญ การทำกุศล และการทำทานไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

การทำบุญ โดยทั่วไปแล้วคนไทยมองว่าการทำบุญมีหลายรูปแบบ เช่น การบริจาคสิ่งของหรือเงิน การอุปการะเด็กกำพร้า การให้ความช่วยเหลือผู้อื่น การปฏิบัติตามศีลธรรม การทำบุญในวันสำคัญตามศาสนาหรือประเพณี การคิดและทำในสิ่งที่ดีในโอกาสสำคัญ เป็นต้น การทำบุญเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายไม่ต้องเตรียมตัวมากนัก เพียงแต่

การทำบุญและผลของบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุ

แต่งกายให้สุภาพ จัดเตรียมสิ่งของตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ของตน หรือเพียงแค่มีสวนช่วยเหลือผู้อื่นก็ถือเป็นการทำบุญรูปแบบหนึ่ง (ลาวัลย์ พุ่มพุกฤษ, ศศิธร เหล่าเท็ง, ศุภศิริ ศรีตระกูล และพิทักษ์ ศิริวงศ์, 2013 : 637 – 657) อย่างไรก็ตาม พระธรรมปิฎก (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2538 ข : 110-111 และ (ปัญญา ใช้บางยาง, 2548 : 169, 173) ระบุว่าการทำบุญคือการทำความดี การประกอบกรรมดี การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อเพิ่มพูนความดี และเพื่อกำจัดความเห็นแก่ตัวเห็นแก่ตัวออกไปจากใจ ประเพณีไทยไม่ว่าปรารภเหตุที่เป็นมงคลหรืออวมงคลมักจะมีการทำบุญคือการให้ทานร่วมด้วยเสมอ บุญที่เกิดจากการให้ทานเรียกว่า ทานมัย หลังจากทำบุญก็อุทิศส่วนบุญไปให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายเรียกว่ามตทาน (มตท หรือผู้ตาย) หรือ ทักษิณานุประทาน (ทักษิณา หรือของทำบุญ) ถ้าเป็นการทำบุญอุทิศเฉพาะบุรพบิด (บิดา ปู่ ทวด) เรียกว่า ปุพพเปตพลี การทำบุญ กล่าวกว้างๆ มี 3 วิธี คือ การให้ทาน เช่น ทำบุญตักบาตร เลี้ยงพระ ถวายสังฆทาน รักษาศีล เช่น รักษาศีลห้า ศีลแปด และเจริญภาวนา เช่น ทำสมาธิอบรมใจ หรือปฏิบัติกรรมฐาน

นอกจากการทำบุญ 3 วิธีข้างต้นแล้ว การทำบุญยังมีอีก 7 อย่าง ที่รวมเรียกว่า “บุญกิริยาวัตถุ” รวมเป็น 10 อย่าง ประกอบด้วย 1) ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ 2) สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีล 3) ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนาคือฝึกอบรมจิตใจ 4) อปจายนมัย ทำบุญด้วยการประพุดต้อ่อนน้อม มีเจตนาที่กระทำความนับถือเป็นอันมากต่อผู้ใหญ่โดยวัยและโดยคุณ โดยไม่มีผลประโยชน์แอบแฝงและผลตอบแทนด้วยการลูกรับและจัดเตรียมอาสนะให้ 5) เวยยาวัจจมัย ทำบุญด้วยการช่วยชวนชววยรับใช้ เป็นการชวนชววยรับใช้ ต่อผู้ใหญ่โดยวัยและโดยคุณ โดยไม่มีผลประโยชน์แอบแฝงและผลตอบแทน 6) ปัตติทานมัย ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น 7) ปัตตานุโมทนา มัย ทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น ทั้งที่เห็นแล้วหรือแม้ที่ยังไม่ได้ให้ด้วยจิตที่ปราศจากมลทิน คือ ความตระหนี่ 8) ธิมมัสสวนมัย ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้ 9) ธิมมเทสนามัย ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้ และ 10) ทิฏฐุชุกัมมัย ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรงหรือมีความเห็นถูกต้องว่าทานที่ให้ให้มีผลคือ วิชาของงการที่ทำได้และทำผู้มี โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามีบุญคุณ บิดามีบุญคุณ สัตว์ที่ผุดเกิดมี สมณะพราหมณ์ผู้ปฏิบัติชอบรู้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วประกาศให้คนทั้งหลายทราบมีอยู่

ดังนั้นไม่ว่าจะทำบุญด้วยวิธีใด การทำบุญควรจะเป็นการกระทำเพื่อขัดเกลาตนเอง ดังที่พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาสภิกขุ, 2551 : 18 - 19) ได้เปรียบเทียบการทำบุญเหมือนกับการอาบน้ำ 3 แบบ คือ 1) ทำบุญเหมือนกับอาบน้ำโคลน คือ การฆ่าสัตว์เพื่อนำมาทำบุญ หรือการทำบุญเอาหน้า ทำบุญด้วยการทำบาป เปรียบเหมือนคนที่อาบน้ำโคลนอาบเสร็จแล้วก็ยังมีโคลนติดตัว 2) ทำบุญเหมือนคนที่อาบน้ำด้วยแป้งหอม คือ คนที่ทำบุญด้วยอุทาน ยึดมั่นถือมั่นในบุญ เมามบุญ เมาสวรรค์ และ 3) ทำบุญเหมือนกับการอาบน้ำที่สะอาด เป็นการทำบุญเพื่อละเสียซึ่งความยึดมั่นถือมั่น เพื่อให้กิเลสหมดไปจากสันดาน

ดังนั้นการทำบุญเพื่อให้ได้บุญอย่างแท้จริงในพุทธศาสนานั้น ควรเป็นการทำบุญเพื่อการลดความยึดมั่นถือมั่น ทำเพื่อประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาตนเองให้การทำบุญของตนนั้นทำให้เกิดปัญญาและทำด้วยความประณีตยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีกด้วย

การทำกุศล พระธรรมปิฎก (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2542 : 19 - 21) ระบุว่า การทำกุศลนั้นได้ถูกระบุไว้ใน “กุศลกรรมบถ” หมายถึง ทางแห่งความดี ทางทำดี ทางแห่งกรรมที่เป็นกุศล กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่สุคติ ประกอบด้วย กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ดังนี้

กายกรรม 3 คือ การทำกุศลทางกาย 3 ประการ ได้แก่ 1) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการทำลายชีวิต 2) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ และ 3) กามสุมิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติผิดในกาม

วจีกรรม 4 คือ การทำกุศลทางการพูด 4 ประการ ได้แก่ 4) มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ 5) ปิสฺสนวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดส่อเสียด 6) ผรุสสาย วาจาเย เวรมณี เว้นจากการพูดคำหยาบ 7) สัมผัปปลาปา เวรมณี เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

มโนกรรม 3 คือ การทำกุศลทางความคิด 3 ประการ ได้แก่ 8) อนภิชฆา โมโลภ คอยจ้องอยากได้ของเขา 9) อพยาบาท ไม่คิดร้ายเบียดเบียนเขา และ 10) สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบตามคลองธรรม

การทำทาน คนไทยส่วนใหญ่เชื่อว่าการทำบุญ คือ การถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์ ในขณะที่ทานคือการให้แก่ผู้ยากไร้ ซึ่งพระธรรมปิฎก (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2542 : 11 - 13) เห็นว่าเป็นการดีความที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งตามหลักพระพุทธศาสนาระบุว่าทานเป็นค่ากลาง ๆ การถวายของแด่พระสงฆ์ที่เราเรียกว่าบุญนั้น ในภาษาบาลีเรียกว่า “ทาน” ทั้งสิ้น กล่าวคือการถวายของแด่พระสงฆ์ก็เรียกสังฆทาน ทำบุญกฐินก็เรียกว่ากฐินทาน ทำบุญทอดผ้าป่าก็เรียกว่าบังสุกุลจีวรทาน แม้แต่สร้างวัดถวายก็เรียกว่าเสนาสนทาน ดังนั้นทานจึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการทำบุญ เมื่อเรียกการทำบุญด้วยการถวายของพระ บุญจึงแคบลงมาเหลือแค่ทานเพียงอย่างเดียว

พุทธทาสภิกขุ (กลุ่มปฏิบัติงานเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, 2556 : 56 - 57) ระบุว่า “ทาน” เมื่อแปลตามตัวหนังสือแล้วหมายถึง การให้ สิ่งที่ให้ สถานที่ให้ โดยมีความหมาย 3 ประการ คือ เป็นการช่วยเหลือ เป็นการบูชาคุณ และเป็นการลดกิเลสของตน การให้ทานที่มีผู้รับมี 3 ประเภท คือ วัตถุทาน (การให้สิ่งของ) อภัยทาน (ให้ความไม่มีเวร) และ ธรรมทาน (ให้ความรู้) โดยทานที่มีผลมาก มีอานิสงส์มาก เมื่อมีความบริสุทธิ์ และถูกต้องทั้งผู้ให้และผู้รับในของที่ให้ อากาโรให้ เวลาที่ให้ และสถานที่ให้ และการให้ทานนั้นเป็นหน้าที่ กล่าวคือ การให้ทานเป็นหน้าที่โดยธรรมชาติ ทุกคนต้องให้ทาน เพราะธรรมชาติกำหนดให้ช่วยเหลือกัน การให้ทานเป็นหน้าที่ทางศาสนาหรือทางศีลธรรม เป็นการกำจัดความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นการปฏิบัติธรรมทางศาสนา และการให้ทานเป็นหน้าที่ทางสังคมหรือทางการเมือง เพราะเป็นการช่วยสร้างสันติภาพ ซึ่งในการให้ทานนั้นต้องมีสัมมาทิฐิ สติสัมปชัญญะ ให้ทานเพื่อการลดอุปาทาน หรือความเห็นแก่ตัว และต้องทำทานให้ถูกฝาถูกตัว และถูกกาลเทศะด้วย

ในพุทธศาสนานั้นการทำบุญจะเริ่มต้นด้วยทาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาเน้นการเกื้อกูลกันในสังคม ทานเป็นการทำบุญด้านวัตถุ วัตถุเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะปัจจัย 4 และเป็นพื้นฐานที่มนุษย์ต้องอาศัยเพื่อก้าวต่อไปในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามที่สูงขึ้นไป การทำทานสำหรับฆราวาสนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็น เนื่องจากในการใช้ชีวิตประจำวันนั้นมนุษย์ต่างดิ้นรนแสวงหาวัตถุอยู่เสมอ จนจิตใจเกิดความเคยชินในการมุ่งหา มุ่งเอา ส่งผลให้เกิดความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ส่งผลต่อความขัดแย้งเบียดเบียนกันของมนุษย์ ทานจึงเป็นการสร้างคุณภาพในด้านความคิดที่จะให้ คู่กับความคิดที่จะได้จะเอาหลักทาน

จึงเป็นการฝึกฝนขัดเกลาพฤติกรรมและจิตใจของมนุษย์ และเป็นการสร้างคัลยภาพในสังคมอีกด้วย (พระพรหมคุณาภร, 2551 : 288-289) การให้ทานคือการช่วยเหลือเกื้อกูลด้านปัจจัยยังชีพและวัตถุเครื่องใช้สอยต่าง ๆ แก่เพื่อนมนุษย์ ตลอดจนสัตว์ร่วมโลกทั้งหลาย เป็นการยึดเหนี่ยวสังคม คือ การทำให้สังคมมั่นคงและมีเอกภาพ รวมถึงยังเป็นการฝึกฝนพัฒนาตนเองอีกด้วย การทำทานโดยทั่วไปจะทำได้ 2 กรณีต่อไปนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559 : 293) เพื่ออนุเคราะห์ คือ ช่วยเหลือเกื้อหนุนคนตกยาก อดอยาก ยากไร้ ขาดแคลน หรือประสบภัยพิบัติ ให้ได้มีโอกาสเป็นอยู่และตั้งตัวขึ้นมา และเพื่อบูชาคุณ คือ ให้เพื่อยกย่องเชิดชูผู้มีพระคุณ ตั้งแต่ พ่อแม่ หรือผู้มีคุณธรรมความดีที่จะนำคนก้าวไปในการทำความดีและเป็นแบบอย่างแก่สังคม และสนับสนุนผู้ที่ทำประโยชน์ให้มีกำลังที่จะทำความดีได้ยิ่งขึ้นไป

ในการให้ทานนั้นเมื่อพิจารณาให้ดีจะเห็นว่าสามารถใช้เป็นโอกาสในการฝึกฝนตนเอง ให้ได้ทำบุญทั้งทาน ศีล และภาวนาพร้อมกันไปในตัว ดังที่ พระธรรมปิฎก (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2542 : 11-13) กล่าวไว้ว่า เวลาที่ถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระภิกษุสงฆ์ นั้น นอกจากการถวายทานแล้ว การงดเว้นความไม่สุจริตและความเบียดเบียน ทางกาย วาจา อยู่ในกายวาจาที่ติงาม ประณีต สාරวม ควบคุม คือ การรักษาศีล ส่วนในด้านจิตใจนั้น ในขณะที่ถวายไทยธรรมนั้น จิตที่มีความเลื่อมใสเปี่ยมไปด้วยศรัทธา สงบ สดชื่น เบิกบานผ่องใส มีความอึดใจ นับได้ว่าเป็นการภาวนา หากได้ฟังธรรมในเรื่องของการทำทานด้วยแล้วส่งผลให้มองเห็นคุณค่าและประโยชน์แห่งการให้ทานนั้นเป็นการได้ปัญญาทางหนึ่งด้วย จะเห็นได้ว่าการไปวัดถวายทานเพียงอย่างเดียว สามารถทำให้ได้ทั้งการทำทาน รักษาศีล ภาวนา จนเกิดปัญญา จึงเรียกการทำทานที่ได้ทั้ง ทาน ศีล และภาวนา ว่า “การทำบุญ”

ถึงแม้ว่าการทำบุญและการทำกุศลจะมีลักษณะใกล้เคียงกัน แต่แรงขับภายในนั้นแตกต่างกันมาก ดังที่พุทธทาสภิกขุได้อธิบายไว้ว่า จากความหมายที่ต่างกันระหว่างบุญกับกุศล ตามความหมายจากศัพท์ คำว่า “บุญ” มีความหมายว่า ทำให้ฟู หรือพองขึ้น บวมขึ้น นูนขึ้น ส่วนคำว่า “กุศล” นั้น แปลว่า แฉ้วถาง ให้ราบเตียนไป กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ บุญ หมายถึงสิ่งที่ทำให้ฟูใจและเวียนไปเพื่อความเกิดอีกโดยไม่มีวันสิ้นสุดลงได้ ในขณะที่ “กุศล” มีความมุ่งหมายจะกำจัดเสียซึ่งสิ่งต่าง ๆ อันเป็นเหตุให้พัวพันอยู่ใน

กิเลสตัณหา อันเป็นเครื่องทำให้เกิดอีก บุญต้องการโอบรัดเข้าหาตัวให้มีเป็นของของตัวมากขึ้น ในขณะที่ฝ่ายกุศลต้องการจะปล่อยวาง หรือผ่านพ้นไป การทำบุญและการทำกุศลนั้นสามารถทำได้ทั้งการให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญสมาธิภาวนา แต่มีความแตกต่างที่แรงจูงใจอย่างชัดเจน ดังที่พุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ (พุทธทาสภิกขุ, 2555) ดังนี้

การให้ทานที่เป็นบุญ เช่น การให้ทานเพื่อเอาหน้า เอาเกียรติ หรือของตอบแทน เป็นกำไร หรือเพื่อผูกมิตร หาพวกพ้อง หรือแม้แต่เพื่อให้บังเกิดในสวรรค์ ส่วนการให้ทานเพื่อเป็นกุศล คือ การขจัดความขี้เหนียว ความเห็นแก่ตัว เป็นการกระทำที่ถือว่าเพื่อค้ำจุนศาสนา หรือให้เพราะเมตตาล้วน ๆ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ

การรักษาศีลที่เป็นบุญ คือ การยึดถือรูปแบบของการรักษาศีลเพื่ออวดผู้อื่น หรือเพื่อแลกเอาสวรรค์ ส่วนการรักษาศีลที่เป็นกุศล คือ การรักษาศีลเพื่อบังคับตนเองให้เกิดความบริสุทธิ์และความสงบสุขแก่ตนเองและเพื่อนมนุษย์ เพื่อเป็นแนวทางให้เกิดความบริสุทธิ์

ส่วนการเจริญสมาธิที่เป็นบุญ คือ สมาธิเพื่อให้เกิดฤทธิ์ เกิดอภิญญา ตามที่ตนกระหายจะทำให้ดีกว่าผู้อื่น หรือนั่งสมาธิเพื่อไปเกิดในภพนั้นภพนี้ สมาธิเช่นนี้เป็นตัณหา และมีทิฏฐิเป็นสมุฏฐาน แม้จะได้ผลดีเพียงใดสุดท้ายก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสาร ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน ส่วนการเจริญสมาธิที่เป็นกุศล คือ การเจริญสมาธิเพื่อบังคับใจตนเองให้อยู่ในอำนาจ เพื่อกวาดล้างกิเลสให้ราบเรียบ ช่มมิฉฉาทิฏฐิ ทำจิตให้ผ่องใส ส่งผลให้เกิดวิปัสสนาปัญญาอันมุ่งตรงไปสู่นิพพาน

พุทธทาสภิกขุได้สรุปข้อแตกต่างของบุญและกุศลไว้ว่า คือ บุญเป็นเครื่องหุ้มห่อ กิดกันบาปไม่ให้งองาม หรือปรากฏ แต่เมื่อหมดอำนาจบุญ บาปก็จะปรากฏออกมา และงองามต่อไปได้ ส่วนกุศลเป็นเครื่องตัดรากเหง้าของบาปจนมันเหี่ยวแห้ง สูญสิ้นไป

จะเห็นได้ว่าการทำบุญนั้นทำได้หลายรูปแบบและอาศัยทรัพยากรที่หลากหลาย ทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังสติปัญญา ซึ่งเราสามารถเลือกทำให้เหมาะสมตาม วัตถุประสงค์ของตน ในขณะที่การทำกุศลโดยหลักใหญ่เกี่ยวข้องกับคุณภาพจิตทางกาย วาจา และใจ ซึ่งข้องเกี่ยวกับศีล ในขณะที่ทานคือการให้ ซึ่งการให้ไม่ได้หมายรวมแค่เพียงการให้ข้าวของ แต่ยังตีความกว้างไปถึงการใช้แรง การแสดงความเคารพ การศึกษา

การให้ความรู้ ซึ่งทานนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการทำบุญ การทำบุญด้วยปัจจัยที่แตกต่างกันย่อมส่งผลต่อผลของบุญด้วยเช่นกัน พุทธศาสนากล่าวถึงปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อผลบุญ ดังจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการให้ผลของการทำบุญ

พระพรหมคุณาภรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551 : 287 - 300) กล่าวถึงปัจจัยในการทำบุญที่จะส่งผลให้การทำบุญในแต่ละครั้งให้ผลดี ซึ่งจำเป็นต้องมีองค์ประกอบให้ครบทั้งสามข้อ คือ มีผู้ให้ มีผู้รับ และมีของที่จะให้ ดังนี้

1) ทายก คือ ผู้ให้ เป็นผู้มีศีล มีคุณธรรม โดยเฉพาะดูที่เจตนาว่าเป็นอย่างไร เช่น เจตนาประกอบด้วยเมตตากรุณา ตั้งใจจะให้ เป็นประโยชน์แก่ผู้รับอย่างแท้จริง ให้เขาพ้นทุกข์มีสุข มุ่งเพื่อให้สังคมร่มเย็นมั่นคง ให้ความคิดเสียสละ โดยบริสุทธิ์ใจไม่หวังผลตอบแทน ให้ด้วยศรัทธา ให้ออกใจมองใสเบิกบาน ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง หรือเสียใจ ตั้งใจให้เพื่อฝึกฝนพัฒนาจิตใจของตนและมีเจตนาที่ประกอบด้วยปัญญาจะทำให้ทานมีผลมาก สำหรับทายกนั้นมีเจตนาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ เพราะเป็นตัวกรรม จึงแยกแยะรายละเอียดลงไปได้อีก 3 กาล คือ 1) เจตนาก่อนให้ คือ มีความตั้งใจให้ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา หรือเมตตากรุณา หรือด้วยความปรารถนาจะฝึกตนในการเสียสละ ทำจิตให้เป็นอิสระ เป็นต้น กล่าวคือ มีจิตใจมองใสตั้งใจจริงจังมาแต่ต้น 2) เจตนาขณะให้ คือ ในเวลาที่ทำให้ก็ทำด้วยความตั้งใจจริง ยังมีกำลังศรัทธา กำลังเมตตากรุณา กำลังฉันทะที่จะฝึกฝนตน เป็นต้น พรั่งพร้อมดี และจิตใจมองใสเบิกบาน มีปัญญาเข้าใจคุณค่า ความมุ่งหมาย และประโยชน์ของการที่จะให้นั้น และ 3) เจตนาสืบเนื่องต่อ ๆ ไป คือ หลังจากให้แล้ว ก็มีความเอิบอิ่มใจ ซึ่ใจ ปิติที่ได้ทำการให้ ระลึกหรือนึกขึ้นมาเมื่อใดก็มีความสุขใจ ไม่เสียใจ เห็นคุณค่าและปรารถนาจะทำต่อ ๆ ไป หรือยิ่งขึ้นไป

2) ปฏิภาทก คือ ผู้รับ ถ้าผู้รับไม่มีศีล เช่น มุ่งหาลาภหรือแสวงหาผลประโยชน์ด้วยเจตนาหลอกลวง หรือประพฤติน่าเกลียด เป็นโจรผู้ร้าย หรือมีความไม่สุจริต เมื่อได้รับทานแล้วก็จะยังมีกำลังทำการร้ายได้มากและรุนแรงยิ่งขึ้น ทานจึงมีผลน้อย ในทางตรงข้าม ถ้าปฏิภาทกเป็นผู้มีศีล มีคุณธรรม เป็นผู้ทำความดีงามบำเพ็ญคุณประโยชน์ ทานจึงมีผลมาก

3) ไทยธรรม คือ วัตถุหรือสิ่งที่มีมอบให้ เป็นของบริสุทธิ์ เช่น ได้มาโดยสุจริต

เป็นของประณีต หรือจัดหามาด้วยความตั้งใจตามกำลัง ไม่ใช่เป็นของทิ้งขว้าง เป็นของเหมาะสม หรือสมควรแก่ผู้รับจะใช้ได้

ดังนั้น การทำบุญให้ได้ผลมากนั้นต้องมีส่วนประกอบทั้งสามให้ครบถ้วน ผู้ให้ควรให้เพื่อประโยชน์แก่ผู้รับและเพื่อฝึกฝนตนเองในการเสียสละ เพื่อการลดความยึดมั่นถือมั่น และจำเป็นจะต้องตรวจสอบคุณสมบัติของผู้รับทั้งเพื่อให้การให้นั้นมีผล หากพุทธศาสนิกชนมีการตรวจสอบคุณสมบัติของผู้รับอย่างเหมาะสมแล้วจะสามารถลดปริมาณของผู้ที่บวชเพื่อการยังชีพไปได้จำนวนหนึ่งทีเดียว นอกจากนี้ของที่มอบก็ควรเป็นของที่เหมาะสมกับผู้รับและผู้ให้จัดหามาด้วยความตั้งใจอีกด้วย

การทำบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุ³

การทำบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุนั้น จะได้กล่าวถึงใน 2 ประเด็น คือ การทำความรู้จักคัมภีร์วิมานวัตถุ และการทำบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุ หากเปรียบเทียบกับ การทำบุญในพุทธศาสนาที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น การทำบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุเป็นกรณีศึกษาจากการให้ข้อมูลของเทพบุตรและเทพธิดาที่ได้กล่าวถึงการทำบุญของตนและผลจากบุญที่ได้ทำ ซึ่งต่างกับการศึกษาการทำบุญในพุทธศาสนาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ที่ให้ข้อมูลเป็นภาคทฤษฎีเสียมากกว่า

คัมภีร์วิมานวัตถุ

คัมภีร์วิมานวัตถุเป็นคัมภีร์หนึ่งในพระไตรปิฎก อยู่ในส่วนของพระสุตตร ซึ่งพระสุตตรประกอบด้วย 5 นิกาย คือ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และขุททกนิกาย หรือหมวดเล็กหมวดน้อยที่ไม่สามารถจัดเข้าใน 4 หมวดข้างต้นได้ ขุททกนิกายประกอบด้วย 15 เรื่อง วิมานวัตถุเป็นเรื่องที่ 6 คำว่า “วิมาน” หมายถึงสถานที่เล่นและอยู่อาศัยของเหล่าเทวดาที่เกิดมาด้วยกรรมสุจริตของเหล่าเทวดา ตกแต่ง

³ ผู้เขียนศึกษาคัมภีร์วิมานวัตถุจาก Vimanavatthu (1977) ed. N. AN Jayawickrama. London: PTS (Pali Texts Society) และคัมภีร์วิมานวัตถุแปลจาก Stories of the Mansions. (1993) tr. I. B. Horner. Oxford: PTS. ดั่งที่จะอ้างอิงนำด้วยตัวอักษร VW. และ พระสุตตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เล่มที่ 2 ภาคที่ 1 (2525) กรุงเทพฯ มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ ดั่งที่จะอ้างอิงลำดับที่ของเรื่องและหน้าที่เริ่มเรื่อง

ด้วยรัตนะต่าง ๆ มีสีและทรวดทรงที่สวยงาม มีขนาดใหญ่โต (ปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย วิมานวัตถุ, 2525 : 4) นอกจากนี้ อุ โภ เล และปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย วิมานวัตถุ (U Ko Lay, 1995 : 176 - 7 และปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย วิมานวัตถุ, 2525 : 5 - 6) อธิบายว่า เนื้อความในคัมภีร์วิมานวัตถุเกิดจากการขึ้นไปเยี่ยมชมสวรรค์ของพระมหาโมคคัลลานะ หรือการที่เทพบุตรหรือเทพธิดามาปรากฏกายบนโลกมนุษย์ และพระมหาโมคคัลลานะได้ซักถามถึงที่มาของการไปเกิดเป็นเทวดาและที่มาของวิมานนั้น ๆ ซึ่งผู้ซักถามนอกจากพระมหาโมคคัลลานะแล้ว ยังมีพระพุทธเจ้า ท้าวสักกะ และพระเถระท่านอื่น แล้วนำเรื่องราวมาเล่าถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้ยืนยันว่าเรื่องราวเหล่านั้นเป็นจริง อีกทั้งยังได้อธิบายรายละเอียดเพิ่มเติมให้อีกด้วยการไปเยี่ยมชมสวรรค์ของพระมหาโมคคัลลานะนั้น เพื่อให้มหาชนเห็นว่าการทำบุญนั้นให้ผล โดยใช้เหล่าเทวดาเป็นประจักษ์พยานในการทำบุญ

คัมภีร์วิมานวัตถุ ประกอบด้วยเรื่องเล่า 85 เรื่อง ของเทพบุตรและเทพธิดา จำนวน 133 ตน แบ่งออกเป็น 7 ส่วน โดย 4 ส่วนแรกเป็นเรื่องราวของวิมานของเหล่าเทพธิดา ประกอบด้วย 50 เรื่องเล่า และ 3 ส่วนท้ายเป็นเรื่องเล่าของเหล่าเทพบุตร ประกอบด้วย 35 เรื่องเล่า (Ganwiboon, 2005 : 191) การทำบุญของเหล่า เทพบุตรและเทพธิดาในอดีตชาติ สรุปได้ ดังนี้

การทำบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุ

บุญที่ทำและส่งผลให้ไปเกิดเป็นเทพบุตรและเทพธิดานั้น ประกอบด้วย การกระทำหลายอย่างด้วยกัน กล่าวคือ การให้ทานมีถึง 40 เรื่อง รองลงมาคือการให้ทานและรักษาศีล จำนวน 11 เรื่อง การให้ทานและการชวนชายรับใช้ 10 เรื่อง ส่วนอีก 9 เรื่อง กล่าวถึงการรักษาศีล 3 เรื่อง ฟังธรรม 3 เรื่อง และการให้ทาน รักษาศีลและฟังธรรมอย่างละ 3 เรื่อง ที่น่าประหลาดใจ คือ มีเทพบุตรและเทพธิดาที่ได้ไปเกิดบนสวรรค์อันเป็นผลมาจากการถวายความเคารพถึง 6 เรื่อง ส่วนเรื่องที่เหลือแสดงให้เห็นว่าผลบุญจากการทำบุญในอดีตชาติของเหล่าเทพบุตรและเทพธิดานั้นไม่ได้เป็นการทำบุญอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวหากเป็นการทำบุญหลาย ๆ อย่างประกอบเข้าด้วยกัน กล่าวคือ การให้ทาน รักษาศีล และรับใช้ 2 เรื่อง และที่เหลืออย่างละ 1 เรื่องเป็นการให้

ทานและฟังธรรม, การให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรม และภาวนา, การรักษาศีล ฟังธรรม และภาวนา, การรักษาศีล ฟังธรรม และรับใช้, การรักษาศีล ภาวนา และรับใช้ รวมถึงการอุปยาบาท และรับใช้ นอกจากนี้ยังมีอีก 3 เรื่อง ที่กล่าวถึงการรับใช้ดูแล และการอนุโมทนาการทำบุญของผู้อื่น ซึ่งจะขอกกล่าวถึงการทำบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุแต่พอสังเขป ดังนี้

การให้ทาน คัมภีร์วิมานวัตถุระบุว่าทานจะให้ผลมากต้องประกอบด้วย 3 ปัจจัย คือ มีวัตถุทาน หรือไทยธรรม มีจิตที่เลื่อมใส และที่สำคัญคือมีผู้รับที่เป็นทักษิณียบุคคล วัตถุทานนั้น ไม่จำเป็นต้องมีมูลค่าสูง แม้แต่สมอดองในน้ำมูตรเนา ก็สามารถให้ผลที่มากมายมหาศาลได้เช่นกัน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทานมิใช่จักมีผลมากด้วยการถึงพร้อมแห่งไทยธรรมอย่างเดียว ที่แท้ทานจักมีผลมากก็ด้วยความถึงพร้อมแห่งจิตที่เลื่อมใสและด้วยความถึงพร้อมแห่งเขต (ทักษิณียบุคคล) เพราะฉะนั้น ทานวัตถุเพียงข้าวสักกำมือหนึ่งก็ดี เพียงผ้าเก่าผืนหนึ่งก็ดี เพียงเครื่องลาดทำด้วยหญ้าก็ดี เพียงเครื่องลาดทำด้วยใบไม้ก็ดี เพียงสมอดองน้ำมูตรเนา ก็ดี บุคคลมีจิตเลื่อมใสแล้ว ตั้งไว้ในทักษิณียบุคคล ทานเช่นนั้น ก็จักมีผลมาก รุ่งเรืองมาก แฝไพศาลมาก ดังนี้” (1/9)

คัมภีร์วิมานวัตถุที่กล่าวถึงการทำบุญของเหล่าเทพบุตรและเทพธิดาในอดีตชาติ ซึ่งบุญที่ทำส่วนใหญ่เป็นการให้ทาน โดยมีผู้ให้ทานเพียงอย่างเดียวที่ระบุในคัมภีร์ถึง 40 เรื่อง จำแนกเป็น การให้วัตถุทานที่มีมูลค่าสูงเพียง 4 เรื่อง ในขณะที่การให้ทานโดยส่วนใหญ่เป็นการให้ทานตามกำลังทรัพย์ของตนถึง 24 เรื่อง ในขณะที่ 3 เรื่องกล่าวถึงการให้ทานทั้งหมดที่ตนมี ซึ่งทุกเรื่องเป็นการให้ของผู้ยากไร้ที่มีอาหารเท่าที่พอรับประทานในแต่ละมื้อและถวายให้แก่พระสงฆ์ไปทั้งหมด นอกจากนี้คัมภีร์วิมานวัตถุยังระบุถึงการให้ทานที่ไม่ใช่ของตนอีก 4 เรื่อง และการให้ทานตามความต้องการของผู้รับจำนวน 6 เรื่อง

การให้ทานที่มีมูลค่าสูงที่ระบุในคัมภีร์วิมานวัตถุนั้นมีเพียง 4 เรื่อง ประกอบด้วย การให้ทานของด้วยการถวายเครื่องประดับมहाลดาปสาธน์ มูลค่า 9 โภฏี⁴ หรือประมาณ 90 ล้าน กับอีก 7,000 เหยียด เพื่อสร้างปราสาทสองชั้น มีห้องพัก 1,000 ห้อง มีกุฏิมณฑปและที่จंगกรม นอกจากนี้ยังเฉลิมฉลองการถวายปราสาทด้วยเงินอีกถึง 9 โภฏีเหยียด หรือ 90 ล้านเหยียด (44/354) ราชบุตรของกษัตริย์มัลละบูชาพระสรีระของพระพุทธเจ้าด้วยเครื่องประดับมहाลดาด้วยเช่นกัน (36/309) นอกจากนี้อุบาสิกาคคนหนึ่งได้สร้างอวาสดยพร้อมทั้งปลูกต้นมะม่วงโดยรอบ ประดับวิหารด้วยผ้าหลากสี ดอกไม้ พวงของหอม ติดตั้งตะเกียงน้ำมัน และนำผ้าใหม่พันต้นมะม่วง (46/337) และเรื่องสุดท้ายคือมาทียะผู้มีศรัทธายังได้สร้างศาล 4 ห้องถวาย พร้อมจัดตั้ง และถวายมหาทานโดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (52/424)

โดยส่วนใหญ่แล้วการให้ทานในคัมภีร์วิมานวัตถุเป็นการให้ทานตามอัตภาพของตน ด้วยการถวายอาสนะ (1/10, 2/38, 3/42, 4/48) ถวายอาสนะและมธูปายาส (5/51) ถวายงา (10/87) ให้ทานตามกำลังทรัพย์ (11/92) ถวายขนม (13/101) ถวายนมสด (14/104) ถวายน้ำข้าวและข้าวตัง (20/169) ถวายบิณฑบาต (27/210) ถวายโภชนาอาหาร (28/213) ให้ทานเป็นปกติ (29/216, 34/279) ถวายท่อนอ้อย (30/223, 48/390) ถวายผ้าอย่างดี ของหอม ผลไม้อย่างดี ถวายอาหารมีรสอย่างดี ของหอม 5 อย่าง ไปพร้อมที่องค์พระสถูปบรรจุพระธาตุของพระมหากัสสปะ น้ำใช้และน้ำฉัน ข้าวสุกคुकนมวัวสด น้ำอ้อยขบ ผลมะพลับสุก อ้อย 1 ท่อน แดงโม พักทอง ยอดผักต้ม ถิ่นจี้ เเชิงกราน ผักตอง มัน สะเดา น้ำผักตอง แป้งคูกงา ประคดเอด ผ้าอังสะ พัด หางนกยูง ร่ม รองเท้า ขนม ขนมต้ม น้ำตาลกรวด (33/274) ถวายสังฆทาน (34/279) ถวายขนมแห้งไม่เค็มมีผิวราน (42/346) ถวายดอกราชพฤกษ์หนึ่งกำมือ ถวายบัวขาบหนึ่งกำมือ ถวายบัวหลวงหนึ่งกำมือ และถวายดอกมะลิตุ้ม (45/370) ถวายนิจกัต 4 ที่ (55/469) ถวายดอกไม้ร่วง 8 ดอก (60/484) ถวายข้าวและน้ำอันประณีต พร้อมทั้งจิวร (64/518) ทำบุญตลอดชีวิต บริจาคข้าวและน้ำ ถวายทาน (65/545, 66/548) ให้ทานด้วยของปอน ๆ เช่น ข้าวปลาย เกรียนกับน้ำส้มพะอุม และผ้าเนื้อหยาบ (74/572)

⁴ โภฏี เป็นชื่อมาตรานับ เท่ากับสิบล้าน (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2538: 23)

นอกจากนี้ยังเป็นการให้ทานด้วยการถวายอาหารทั้งหมดที่ตนมี คือ ถวายอาหาร (70/560) และถวายขนมสด (71/563, 80/600) อีกทั้งยังมีการให้ทานด้วยสิ่งของของผู้อื่น ประกอบด้วย ถวายขนมของแม่สามี (29/216) ถวายท่อนอ้อยของแม่สามี (30/223) ถวายท่อนอ้อยของผู้อื่น (48/390) และถวายมะม่วงนอกฤดูที่จัดเตรียมเพื่อถวายพระเจ้าพิมพิสาร โดยไม่เกรงกลัวต่อราชภัย (67/550) รวมถึงการให้ทานตามความต้องการของผู้รับ ซึ่งเป็นการถวายของที่ไม่ได้มีมูลค่ามากแต่เป็นสิ่งที่ผู้รับกำลังต้องการ ประกอบด้วย การถวายน้ำฉันแด่พระภิกษุผู้เดินทางไกลในเส้นทางที่ทุรกันดาร (6/63, 8/74) การถวายอาหารที่ทำให้อาการอาพาธของพระพุทธเจ้าทุเลาลง (43/351) ถวายภัตตาหารรสชูที่ช่วยให้พระภิกษุหายอาพาธจากโรคปวดหู (54/464) และถวายเข็มเย็บผ้าเพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ใช้ในการเย็บจีวร (58/478, 59/481)

นอกจากการให้ทานแล้วคัมภีร์วิมานวัตถุยังระบุถึงการทำบุญด้วยการรักษาศีล และการฟังธรรม ด้วยเช่นกัน แม้การรักษาศีลจะมีเพียง 3 เรื่อง และการฟังธรรมจะมีเพียง 2 เรื่อง แต่ก็เพียงพอที่จะแสดงให้เห็นว่าการทำบุญนั้นไม่ได้มีเพียงการให้ทานแต่เพียงอย่างเดียวที่ให้ผลสูง

การรักษาศีล คัมภีร์วิมานวัตถุกล่าวถึงการทำบุญด้วยการรักษาศีลเพียง 3 เรื่อง (22, 31, 53) คือ อุบาสิกถึงพร้อมด้วยศีล รักษาอุโบสถศีลในวัน 8 ค่ำ 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ (22/185) จิตาของอุบาสิกเป็นหญิงไม่มีภริยา ถึงพร้อมด้วยศีลและมารยาท นับถือ สามัญคุณเวทดา สมาทานศีล 5 และอุโบสถศีล (31/230) และฉัตตมานพหลังจากฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วดำรงตนอยู่ในสภาวะและศีล (53/441)

การฟังธรรม คัมภีร์วิมานวัตถุกล่าวถึงการทำบุญด้วยการฟังธรรม 2 เรื่อง (50, 51) คือ ลูกนางทาสีถูกลูกสะใภ้ของเจ้าของเรือนทำร้ายมาอย่างต่อเนื่องจนคิดฆ่าตัวตาย แต่ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าจนได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน (50/398) และยกตัวหนึ่งอาศัยอยู่ในสระโบกขรณี (สระบัว) ได้ฟังเสียงที่ไพเราะของพระพุทธเจ้าและรู้ว่า เป็นธรรมะ แม้จะถูกลมไต่จนโคปักษ์หัวจนตาย แต่ก็ได้ไปเกิดบนสวรรค์ (51/418)

นอกจากนี้คัมภีร์วิมานวัตถุยังชี้ให้เห็นว่าการทำบุญนั้นไม่จำเป็นต้องทำเพียงอย่างเดียว มีถึง 35 เรื่อง ใ้รับบุญถึงการทำบุญมากกว่า 1 อย่าง ไปจนถึงการทำบุญ 3 อย่าง ตามความศรัทธาและอติภาพของตน บางคนมีทรัพย์มาก มีศรัทธามาก จึงทำบุญได้มากตามกำลังของตน ในขณะที่บางคนมีทรัพย์น้อยแต่มีกำลังกายและกำลังศรัทธามาก จึงทำบุญด้วยการกรทวนขวยรับใช้ หรือแสดงความเคารพ ดังนี้

การให้ทานและรักษาศีล มีทั้งหมด 10 เรื่อง (12, 23, 24, 25, 26, 32, 41, 75, 76, 78) ดังนี้ รักษาศีล บริจาคข้าวและน้ำ และให้ทานด้วยความเคารพ (12/97) มีศรัทธา บำรุงภิกษุด้วยปัจจัย 4 พร้อมทั้งรักษานิจศีลและศีลอุโบสถ (23/195) มีศรัทธา รักษาศีล และให้ทาน ถวายผ้านุ่งห่ม อาหาร เสนาสนะ และเครื่องประทีป (24/199, 25/205, 26/208) ไม่มักโกรธ ถึงพร้อมด้วยศีลและมารยาท ปกติเป็นผู้ให้ทาน (32/236) มีศรัทธา ปสาทะ สมบูรณ์ด้วยศีลและจรรยา และถวายผ้าคู่แต่พระพุทธรเจ้า (41/341) มีศรัทธา ปสาทะ เลี้ยงดูบิดามารดา รักษาศีลอุโบสถ และให้ทานตามกำลังทรัพย์ (75/577, 76/581) และมีศรัทธापสาทะและรักษาศีล สร้างพระคันธกุฎีถวายพระพุทธรเจ้า พร้อมทั้งบำรุงด้วยความเคารพ (78/588)

การให้ทานและการกรทวนขวยรับใช้ มีทั้งหมด 10 เรื่อง (7, 40, 57, 62, 68, 69, 72, 73, 79, 85) ประกอบด้วย จัดอาสนะถวายพระอรหันต์ที่เดินทางมาไกล พร้อมถวาย น้ำล้างเท้าและน้ำมันขโลมเท้า พัดถวาย เมื่อภิกษุคลายร้อนแล้วจึงปรงน้ำปาดะถวาย (7/69) มีศรัทธา ปลูกอาสนะด้วยดอกมะลิและถวายน้ำอ้อยงบ (40/336) ปูอาสนะถวาย พร้อมทั้งถวายข้าวและน้ำอันประณีต (57/476) สร้างที่พักชั่วคราวให้พระอรหันต์ได้พักแรม รุ่งขึ้นได้ถวายไม้สีฟัน ภัตตาหารและน้ำอ้อย พร้อมทั้งยังได้ถวายอ้อยแด่พระอรหันต์องค์ละลาเพื่อฉันทระหว่างทาง (62/492) นิมนต์พระภิกษุมหาที่บ้านของตน ตกแต่งอาสนะ วางน้ำล้างเท้า วางตั้งรองเท้า จุดประทีป และปลูกเครื่องลาด บนเตียงนอนถวาย รุ่งเช้าได้ถวายภัตตาหาร และก้อนน้ำอ้อยงบ (68/556, 69/559) น้อมล้างเท้า ทาน้ำมันทาเท้า จัดเตียงตั้งและเครื่องปลูกาด พร้อมทั้งจุดประทีป และถวายมหาทาน (72/566, 73/569) เห็นพระเถระเดินทางมาไกลมีเหงื่อท่วมตัว จึงได้นิมนต์ให้พระภิกษุเข้าพักในสวนมะม่วง แล้วจึงกรองน้ำถวายเพื่อให้ท่านได้สร้งน้ำพร้อมทั้งได้ถวายน้ำดื่ม (79/594) และการบูชาเจดีย์ของพระกัสสปะพุทธรเจ้าด้วยดอกไม้และธูป พร้อมทั้งได้จัดดอกไม้ที่ผู้อื่นนำมาบูชาให้เรียบร้อย (85/681)

การให้ทาน รักษาศีล และฟังธรรม มีทั้งหมด 4 เรื่อง (15, 16, 37, 61) ประกอบด้วย อุตตราวิมาน (15/107) กล่าวถึง การถวายไม้จิ้มฟันและน้ำบ้วนปากของสามี ในขณะที่ภรรยาถวายอาหารกลางวันทีเตรียมมาให้สามีจนหมดจึงต้องกลับไปทำอาหารให้สามีอีกครั้ง และลูกสาวเป็นผู้สำรวมในศีล ให้ทาน ทั้งครอบครัวได้ฟังธรรมจนบรรลุโสดาบันกันทุกคน ส่วนสิริวิมาน (16/125) กล่าวถึงการฟังธรรมจนได้บรรลุโสดาบันแล้วตั้งสลาภกัถวันละ 8 กอง ถวายภิกษุวันละ 8 รูป วิสาหลักิวิมาน (37/137) กล่าวถึงการถึงพร้อมด้วยศรัทธาและศีล ยินดีในการให้ทาน ถวายผ้านุ่งห่มภัตตาหาร เสนาสนะ ประทีป ต่อมาได้บรรลุโสดาบัน และยังได้ส่งพวงมาลัยและของหอมบูชาพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า และทศินาควิมาน (61/488) กล่าวถึงการเป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสตั้งอยู่ในศีล 5 และศีลอุโบสถ ก่อนตนเองจะรับประทานอาหารต้องถวายทานแด่พระภิกษุก่อนเสมอ หลังรับประทานอาหารแล้วจะส่งคนไปถวายน้ำอัฐบ้านแด่พระภิกษุสงฆ์ และได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า

นอกจากนี้คัมภีร์วิมานวัตถุยังได้ระบุถึงการทำความบุญเพิ่มเติมไว้ ดังนี้ ให้ทานและประพตืออ่อนน้อม (39/331) ให้ทานและฟังธรรม (84/624) ให้ทาน รักษาศีล และประพตืออ่อนน้อม (63/498) ให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรม และภาวนา (19/165) รักษาศีล ฟังธรรม และภาวนา (17/145) รักษาศีล ฟังธรรม และรับใช้ (82/619) รักษาศีล ภาวนา และรับใช้ (18/154) ดูแลรับใช้ (81/607) อนุโมทนาการทำบุญของผู้อื่น (44/354) ฟังธรรมและดูแลรับใช้ (9/82) ประพตืออ่อนน้อม และรับใช้ (85/681) และอพยพบาท และรับใช้ (33/247)

การทำบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุนี้ผู้ทำบุญล้วนประกอบด้วยศรัทธา โดยการทำความบุญส่วนใหญ่อยู่ในขั้นของการให้ทาน มีบางส่วนเป็นการรักษาศีล และการฟังธรรม ในขณะที่ผู้ทำบุญบางส่วนทำบุญหลาย ๆ อย่างประกอบกัน ตามอัธยาศัยและความศรัทธาของตน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าผลจากการทำบุญข้างต้นล้วนให้ผลเป็นการไปเกิดเป็นเทพบุตรและเทพธิดาในวิมานบนสวรรค์ ซึ่งจะได้อรรถถึงผลบุญจากการทำบุญข้างต้นว่า จะให้ผลเช่นไรบ้าง

ผลบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุ

เมื่อมีเหตุย่อมมีผล การทำบุญที่กล่าวมาข้างต้นย่อมให้ผลเช่นกัน ทั้งนี้ คัมภีร์วิมานวัตถุได้ให้รายละเอียดที่ค่อนข้างชัดเจนว่าการทำบุญนั้น ๆ ให้ผลเช่นไร ทั้งผลจากการทำบุญโดยตรง ผลของบุญที่นำไปสู่การเกิดในวิมานที่สวยงามใหญ่โตมากน้อยตามกำลังบุญที่ได้ทำ รวมถึงรูปลักษณะที่ได้จากการไปเกิดเป็นเทพบุตรเทพธิดาที่มีลักษณะทางกายภาพและรัศมีที่ออกมาจากลำตัวที่แตกต่างกัน อีกทั้งการใช้ชีวิตเสวยสุขบนสวรรค์ ชั้นต่าง ๆ มีสภาพที่เป็นสุขแตกต่างกัน ทั้งนี้จะได้กล่าวถึงใน 3 แง่มุม คือ ผลจากการทำบุญ ผลบุญที่ส่งผลให้เกิดวิมานของเหล่าเทพบุตรและเทพธิดา และชีวิตของเหล่าเทพบุตรและเทพธิดาบนสวรรค์ ดังนี้

ผลจากการทำบุญ

ผลจากการทำบุญนั้น คัมภีร์วิมานวัตถุระบุว่า เป็นผลมาจาก 3 ปัจจัยหลัก คือ ความศรัทธาของผู้ให้ คุณธรรมของผู้รับ และวัตถุทาน ทั้งนี้คัมภีร์วิมานวัตถุให้ความสำคัญกับ 2 ปัจจัยหลัก คือ ความศรัทธาของผู้ให้ และคุณธรรมของผู้รับ โดยที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับที่มาของวัตถุทานมากนัก ผลจากการทำบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุได้กล่าวถึง 4 ประเด็น คือ บุญที่ให้ผลมาก บุญที่ให้ผลน้อย ผลของวัตถุทานที่ถวาย และผลจากการอธิษฐาน ดังนี้

บุญที่ให้ผลมาก คือ บุญที่ทำต่อเขตหรือผู้รับที่มีคุณธรรมสูง การถวายสังฆทาน มีอานิสงส์มากกว่าถวายภิกษุรายบุคคล ดังที่ระบุไว้ใน ทัททลวิมาน (34/279) ว่า ผลบุญจากการถวายแด่พระภิกษุรายบุคคลและคนทั่วไป ส่งผลให้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในขณะที่การถวายสังฆทานแด่พระสงฆ์ให้ผลไปเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดีซึ่งสูงกว่า นอกจากนี้ บุญที่ให้ผลมากยังสามารถเปลี่ยนชะตากรรมของผู้ทำบุญได้ ดังที่ระบุไว้ใน อัจฉริยวิมาน (20/169) จันฑาลวิมาน (21/177) และปฐมภิกษาทายิกวิมาน (27/210) ทั้งสามเรื่องนี้กล่าวถึงความเมตตาของพระพุทธเจ้าและพระเถระที่มีต่อผู้ที่กำลังจะสิ้นลมตายขุขัย จึงได้เสด็จและไปโปรดเพื่อให้บุคคลเหล่านี้ได้ทำบุญหรืออย่างน้อยมีศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าหรือพระสงฆ์ และผลบุญจากการถวายวัตถุทานแด่พระอรหันต์ที่เพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติส่งผลให้รอดพ้นจากการไปเกิดในอบายภูมิและได้ไปเกิดบนสวรรค์ (20/169, 27/210)

นอกจากการถวายวัตถุทานแล้วผลบุญจากการถวายบังคมพระพุทธรูปด้วยเบญจางคประดิษฐ์ยังส่งผลให้ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เช่นกัน (21/177) อีกทั้งบุญที่ให้ผลมากยิ่งขึ้นส่งผลทั้งในปัจจุบันชาติและชาติถัดไป ดังที่ระบุไว้ใน อุตตรวิมาน (15/107) รัชชกาลวิมาน (50/398) และ ผลทายกวิมาน (67/550) ดังนี้

อุตตรวิมาน (15/107) กล่าวถึงการทำบุญของชายที่รับจ้างไถนาทำบุญถวายพระสารีบุตรผู้ซึ่งเพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติ ด้วยการทำไม้ชำระฟัน กรองน้ำ รวมถึงการถวายอาหารทั้งหมดแต่พระเถระ หลังจากนั้นปรากฏว่าพื้นที่ที่เขาไถนาไปตอนเช้ากลายเป็นทอง เขาจึงไปแจ้งต่อพระราชา พระราชาจึงรับสั่งให้ชาวเมืองมาประชุมและยกฉัตรตำแหน่งเศรษฐีให้แก่เขา พร้อมทั้งมอบที่ดินและกองไม้ให้สำหรับปลูกเรือน ต่อมาเขาและครอบครัวได้ถวายทานแด่พระภิกษุโดยมีพระพุทธรูปเป็นประธานถึง 7 วัน เมื่อพระพุทธรูปทรงอนุโมทนาและตรัสอนุพุทฺธิกา เมื่อจบธรรมกถาเขาและครอบครัวได้บรรลุโสดาบัน และบุตรสาวของเขายหลังได้ถวายทาน รักษาศีล และหลังจากเสียชีวิตได้ไปเกิดในวิมานในดาวดึงส์

รัชชกาลวิมาน (50/398) กล่าวถึงชีวิตของลูกสาวนางทาสีที่ถูกสะใภ้ของเจ้าของเรือนทำร้ายร่างกายจนคิดจะผูกคอตาย แต่เนื่องจากพระพุทธรูปเจ้าต้องการจะโปรดนาง จึงได้มาประทับนั่งที่โคนต้นไม้ในป่าใกล้กับจุดที่นางจะผูกคอตาย เมื่อนางเห็นพระพุทธรูปจึงเกิดความเลื่อมใส ได้ไปเข้าเฝ้าและได้ฟังธรรมตั้งแต่อนุพุทฺธิกาและสัจจะ 4 นางจึงได้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล เมื่อนางบรรลุธรรมจึงได้ล้มเลิกการผูกคอตาย จึงดกน้ำเดินกลับไปยังเรือน เจ้าของเรือนเมื่อได้เห็นสีหน้าของนางเปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัดจึงก็แปลกใจ จึงได้ซักและเมื่อทราบความทั้งหมด จึงได้นิมนต์พระพุทธรูปเจ้ามาที่เรือนและถวายภัตตาหารอันประณีต พระพุทธรูปเจ้าได้เล่าอดีตชาติของลูกสาวนางทาสีและลูกสะใภ้ว่าในอดีตชาติทั้งสองคนมีฐานะสลับกัน และสะใภ้ในอดีตชาติที่เป็นนางทาสีได้ทำบุญและตั้งความปรารถนาขอให้นางได้เป็นนาย เมื่อชนทั้งหลายได้ฟังอดีตชาติและฟังธรรมแล้วต่างตั้งอยู่ในสภาวะและศีล เจ้าของเรือนได้ตั้งลูกสาวนางทาสีไว้ในตำแหน่งลูกสาว เมื่อนางเสียชีวิตลงได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ผลทายกวิมาน (67/550) คนสวนของพระเจ้าพิมพิสารได้ทำตามบัญชาของ พระราชาในการนำมะม่วงนอกฤดูมาถวาย แต่ระหว่างทางได้พบกับพระมหาโมคคัลลานะ ขณะกำลังบิณฑบาต จึงมีความคิดว่า “มะม่วงเหล่านี้เป็นผลไม้ชั้นยอด จำเราจักถวาย พระผู้เป็นเจ้าเสียเถิด พระราชาจะทรงฆ่า หรือเนรเทศเรากก็ตามที เพราะว่าเมื่อเราถวาย พระราชา ก็จะมีผลเล็กน้อยเพียงค่าตอบแทนในปัจจุบัน แต่เมื่อเราถวายพระผู้เป็นเจ้า แล้ว จักมีผลไม่มีประมาณ ทั้งปัจจุบันทั้งภายหน้า” เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงทราบเรื่อง แทนที่จะทรงกริ้วกลับทรงปลื้มพระทัย ที่คนสวนของพระองค์ยอมสละเพื่อการทำบุญ จึง ได้พระราชทานบ้านส่วนหนึ่งตำบล รวมถึงเสื้อผ้าเครื่องประดับ เป็นต้น หลังจากเสียชีวิต ได้เป็นเกิดเป็นเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในวิมานทอง 16 โยชน์ ประดับด้วย ห้องรโหฐาน 700 ห้อง

บุญที่ให้ผลน้อย เกิดจากการให้ทานโดยไม่เคารพ หรือให้ทานด้วยของปอน ๆ คือ ข้าวปลายเกรียนกับน้ำส้มพะยอม และผ้าเนื้อหยาบ ส่งผลให้ไปเกิดในเสรีกวิมาน (วิมานต้นซีก) ในสวรรค์ชั้นต่ำสุด คือ ชั้นจาตุมหาราช (84/624)

ผลจากวัตถุทานที่ถวาย ส่งผลโดยตรงต่อวิมานที่เหล่าเทพบุตรและเทพธิดา ได้รับ ทั้งตัววัตถุทานของตนเอง และสีของวัตถุทาน กล่าวคือ การถวายของประเภทเดียวกัน แต่ต่างสีกัน ให้ผลที่แตกต่างกัน ดังนี้

การถวายอาสนะ (ตั้ง) ส่งผลให้เกิดบัลลังก์ ลอยไปในอากาศด้วยความเร็ว และ ชั้นบนของบัลลังก์ยังมีราชนครทรงแริ่นยอดอีกด้วย (1/10, 2/38, 3/42, 4/48) นอกจากนี้ การถวายน้ำฉันแต่ พระภิกษุผู้เดินทางไกล ให้ผลเป็นวิมานใหญ่งดงามด้วย ต้นกล้วยพฤษภ มีแม่น้ำที่มีกองทรายและหาดทรายขาวเหมือนประดับด้วยเงินประกอบ ด้วยตาข่ายมุก นอกจากนี้ไกล่ประตูอุทยานและวิมานมีสระโบกขรณี (สระบัว) ขนาดใหญ่ พร้อมทั้งมีเรือทองให้ได้นั่งเล่น (6/63, 7/69) การถวายอาหารรสปุแต่พระภิกษุที่อาพาธ ด้วยโรคปวดหู ซึ่งอาหารนั้นมีผลให้พระภิกษุหายจากอาการอาพาธและได้สำเร็จเป็น พระอรหันต์ขณะที่ยังฉันไม่แล้วเสร็จ ผลจากการถวายอาหารนั้นส่งผลให้ไปเกิดในห้อง แก้วไพฑูรย์ ประดับด้วยห้องรโหฐาน 700 ห้อง ในวิมานทองเสากแก้วมณี 12 โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ที่ประตูของวิมานมีปูทองอยู่ในสาแทรกแก้วมุกดา (54/464)

นอกจากนี้การถวายอาสนะปูด้วยผ้าสีเหลือง ส่งผลให้ผู้ถวายได้ไปเกิดเป็นเทพธิดาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในวิมานทองขนาด 2 โยชน์ มีนางอัปสรเป็นบริวาร 1,000 นาง (1/10, 3/42) ในขณะที่การถวายอาสนะปูด้วยผ้าสีเขียว ให้ผลเช่นเดียวกับที่ระบุไว้ก่อนหน้านี้ แต่ได้ไปเกิดในวิมานตั้งแก้วไพฑูรย์ (2/38, 4/48)

ผลของการอธิษฐาน การทำบุญพร้อมทั้งอธิษฐานผลที่ต้องการส่งผลให้ผู้ทำบุญได้ผลตามที่ต้องการ ดังที่ระบุไว้ใน กุญชรวิมาน (5/51) หลังจากนำกลีบบัวที่มีเกสรไปโรยรอบอาสนะบูชาพระสารีบุตร พร้อมทั้งกราบเบญจางคประดิษฐ์ ผู้ทำบุญได้ทำความปรารถนาขอสมบัติทิพย์ทั้งดงามด้วยบัลลังก์เรือนยอดเหนือกุญชรอันเป็นทิพย์ในทุกสิ่งที่เกิดขึ้นขอให้มีปทุม (บัวหลวง) อยู่ด้วยทั้งหมด ผลที่ได้รับคือการเกิดในวิมานทองสูง 100 โยชน์ (1,600,000 เมตร) มีนางอัปสร 1,000 นางเป็นบริวาร และมีช้างตัวประเสริฐสูง 5 โยชน์ (80,000 เมตร) ประดับด้วยมาลัยดอกปทุม (บัวหลวง) งดงามด้วยกลีบ ช่อ และเกสรแห่งดอกปทุมโดยรอบ มีสัมผัสอันสบาย และเดินบนทางเดินที่เรียงรายด้วยดอกปทุมประดับด้วยอาภรณ์ทองรุ่งเรืองด้วยรัศมีช่วยประกอบด้วยรัตนะหลาก ๆ กัน มีบัลลังก์ทองอยู่เหนือช้างนั้น เมื่อช้างกำลังย่างก้าวจะมีเสียงกระดิ่งทองที่ไพเราะน่านรื่นรมย์ เสียงกังวาลของกระดิ่งได้ยินเหมือนเสียงของดนตรีเครื่องห้า ในขณะที่ผู้ทำบุญได้เกิดเป็นเทพธิดามีดวงตากลมดังกลีบปทุม มีผิวพรรณดังปทุม มีช้างที่เคลื่อนที่ไปด้วยความเร็วเป็นพาหนะ

เป็นที่น่าประหลาดใจว่าคัมภีร์วิมานวัตถุไม่ได้ให้ความสำคัญของที่มาของวัตถุทาน ดังที่ระบุในพุทธศาสนาว่าจำเป็นจะต้องได้มาด้วยความบริสุทธิ์ แต่คัมภีร์วิมานวัตถุกลับให้ความสำคัญของความศรัทธาในการถวายวัตถุทานมากกว่า ในวิมานวัตถุจึงมีการกล่าวถึงการถวายของที่มิใช่ของ ๆ ตน ซึ่งส่งผลให้เกิดเป็นในวิมานได้เช่นกัน ดังที่ระบุไว้ถึง 4 เรื่อง⁵ ทั้งนี้หากเจ้าของวัตถุทานเป็นผู้มีศรัทธาผู้ถวายนอกจากจะได้ผลบุญแล้วยังได้รับความดีความชอบในชาตินั้น ดังที่ระบุไว้ใน ผลทายกวิมาน (67/550) คนสวนของพระเจ้าพิมพิสารถวายผลมะม่วงนอกฤดูที่ตนดูแลตามที่พระราชามอบหมายแต่ก็นำผลมะม่วงนั้นไปถวายแต่พระมหาโมคคัลลานะ ซึ่งได้นำไปถวายพระพุทธเจ้า พระสารีบุตร และพระมหากัสสปะ เนื่องจากพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้มีศรัทธาใน

⁵(29 / 216, 30 / 223, 48 / 390, 67 / 550)

พุทธศาสนาจึงได้มอบรางวัลแด่คนสวนเป็นบ้านสวย 1 ตำบลพร้อมผ้าและเครื่องประดับ หลังจากเสียชีวิตคนสวนได้ไปเกิดในดาวดึงส์ในวิมานทอง 16 โยชน์ มีห้องรโหฐาน 700 ห้อง ในขณะที่ลูกสะใภ้ที่แม่สามีเป็นผู้ไม่มีศรัทธาในพุทธศาสนากลับถูกทำร้ายจนถึงแก่ชีวิต ดังที่ระบุไว้ใน อุฬารวิมาน (29/216) อุจจุทยาภิการวิมาน (30/223) อุจจุวิมาน (48/390) และตติยานาควิมาน (62/492) นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าการตายร้ายไม่ได้มีผลต่อการไปเกิดบนสวรรค์และผลบุญที่จะได้รับเลย เพราะทั้ง 4 กรณีที่ได้กล่าวมาข้างต้น ต่างก็ได้รับผลไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ทั้งสิ้น

อนึ่งผลบุญที่บุคคลได้ทำไว้แล้วได้ให้ผลในทันทีที่ทำ ไม่ต้องรอเวลาหลังจากเสียชีวิตแล้ว ดังที่ระบุไว้ในเรวัตวิมาน (52/424) พระมหาโมคคัลลานะไปจาริกไปยังสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เจอเทพอัปสรบริวารของวิมานที่เฝ้ารอเจ้าของวิมานผู้ยังมีชีวิตอยู่บนโลกมนุษย์ เทพอัปสรได้ฝากให้พระเถระบอกแก่เจ้าของวิมานว่าให้รับมาอยู่ที่วิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่มีความประณีตกว่า ว่า

“เหล่าเทพธิดาที่บังเกิดเพื่อเป็นบริวาริกาของท่าน เมื่อท่าน ชักข้าวอยู่ที่งุ่นง่าน ชื่อว่าสมบัติในเทวโลก ย่อมเป็นที่พอใจยิ่ง เหมือนทพุภาชนะดินและรับเอาภาชนะทองฉะนั้น”

เมื่อพระมหาโมคคัลลานะกลับมายังโลกมนุษย์จึงได้ไปถามพระพุทธเจ้าเรื่องทิพยสมบัติเกิดคอยท่าคนที่ทำบุญแล้วแต่ (เจ้าตัว) ยังอยู่ในโลกมนุษย์นี้ (ได้) หรือพระพุทธเจ้าได้ยืนยันโดยตรัสว่า

“ญาติมิตรและสหายนผู้มีใจดี ย่อมยินดีต้อนรับบุคคลผู้ร้างแรมไปนาน แล้วกลับมาโดยสวัสดิจากที่ไกลฉนั้นใด แม้บุญที่ทำแล้วก็ฉนั้นนั้น บุญทั้งหลายย่อมต้อนรับบุคคลผู้ทำบุญ ผู้ไปจากโลกนี้สู่โลกอื่นเหมือนญาติต้อนรับญาติที่รกรกลับมาฉนั้น” (52/424)

การทำบุญและผลของบุญในคัมภีร์วิมานวัตถุ

จะเห็นได้ว่า การให้ผลของบุญนั้นจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความศรัทธาของผู้ให้ผนวกกับคุณธรรมของผู้รับเป็นหลัก วัตถุทานควรจะเป็นของที่ประณีต ตามอัธยาศัยและความต้องการของผู้รับ และการให้นั้นควรให้ตามอัธยาศัยของผู้ให้ ซึ่งผลของการทำบุญจะเกิดขึ้นทันทีโดยที่ไม่ต้องรอเวลา เพียงแต่เราจะรับรู้หรือไม่เท่านั้น

คัมภีร์วิมานวัตถุได้ระบุผลของการทำบุญที่ส่งผลให้ไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่ง มีชีวิตที่มีแต่ความสุข มีร่างกายแข็งแรง เยาว์วัย และสวยงาม ใช้ชีวิตด้วยความสะดวกสบาย ไม่ต้องทำมาหากิน ไม่ต้องจับจ่ายใช้สอย ไม่มีการเจ็บป่วยรวมถึงไม่มีการขบถายของเสีย เพราะอาหารและเครื่องอุปโภคบริโภคล้วนเป็นของทิพย์ที่เกิดขึ้นจากการตั้งแรงปรารถนาของเทวดาเหล่านั้น เทวดาใช้ชีวิตอยู่ในวิมานที่สวยงาม มีพาหนะที่มีความเร็วแล่นได้ตามใจ และพาหนะบางชนิดมีขนาดใหญ่โตและสวยงามมาก เหล่านี้ล้วนเป็นผลของบุญที่ได้กระทำเอาไว้ ผลที่ได้ล้วนขึ้นอยู่กับกำลังบุญที่ได้ทำไว้นั่นเอง

สวรรค์ในคัมภีร์วิมานวัตถุ

พุทธศาสนาระบุว่าสวรรค์มีทั้งสิ้น 6 ชั้น คือ จาตุมหาราช ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตตี วิมานวัตถุระบุถึงผลบุญที่ส่งผลให้ไปเกิดบนสวรรค์ เพียง 4 ชั้น คือ จาตุมหาราชิกา 3 เรื่อง ดาวดึงส์ 81 เรื่อง ยามา 1 เรื่อง และสวรรค์ชั้นสูงสุดที่การทำบุญส่งผลให้ไปเกิดคือในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี 3 เรื่อง สวรรค์แต่ละชั้นมีความสวยงาม ประณีตต่างกัน คัมภีร์วิมานวัตถุได้อธิบายให้เห็นภาพไว้ดังนี้

จาตุมหาราช ถึงแม้ว่าจะเป็นสวรรค์ชั้นที่ต่ำที่สุด แต่เมื่อเทียบกับความเป็นอยู่บนโลกมนุษย์แล้ว นับว่ามีความเป็นอยู่ที่ดีกว่ามากจนเปรียบเทียบไม่ได้ ดังที่พอค้ำที่ได้ไปเยือนวิมานของพระยาปายาสีได้กล่าวชื่นชมไว้ในเสรีสกวิมาน (84/624) ดังนี้

“...สมบัติของมนุษย์ที่แล้ว ๆ มาทั้งหมด พวกข้าพเจ้าไม่เคย
ได้ยินหรือได้เห็นอัศจรรย์กว่าวิมานของท่านนี้เลย พวกข้าพเจ้าดูวิมาน
ของท่านอันมีรัศมีไม่ทรมแล้วไม่อึมเลย สระโบรขรณีเลื่อนลอยไป
ในอากาศ มีสวนป่าไม่มาก มีปทุมทริกบัวขาวมาก มีต้นไม้ออกผลเป็นทิพย์
โชยกลิ่นหอมตลบไป เสาววิมาน เหล่านี้เป็นเสากว้าวไพฑูรย์สูงร้อยศอก
ส่วนยาวประดับด้วยศิลา แก้วประพาฬ แก้วลาย และแก้วทับทิม มีรัศมีโชติช่วง

วิมานงามของท่านนี้มีเสาพินหนึ่ง มีอานูภาพหาที่เปรียบมิได้อยู่บนเสา เหล่านั้น ประกอบด้วยรัศมีภายใน ภายในกล้อมด้วยไฟที่ทอง และ กำบังอย่างดีด้วยแผ่นทอง วิมานของท่านนี้ สว่างด้วยทองชมพูชุน ส่วน นั้น ๆ ของวิมานเกลี้ยงเกลา ประกอบด้วยบันไดและแผ่นกระดานของ ปราสาท มั่นคง งดงาม มีส่วนประกอบเข้ากันสนิทชวนพิศ อย่างยิ่ง นำลึงโลดใจ ภายในวิมานรัตน์มีข้าน้ำอุคสมสมบูรณ์ ตัวท่าน (เสริสสะกะ เทวดา) อันหมู่เทพอัปสรห้อมล้อม เอิกอิ่งด้วยเสียงตะโพน เปิงมาง และดนตรี อันทวยเทพมากราบไหว้ด้วยการสวดดีและวันทนา ท่านนั้นตื่น อยู่ด้วย เทพนารี บันเทิงอยู่ในวิมานปราสาทอันประเสริฐน่านรื่นรมย์ใจ มีอานูภาพเป็นอจินไตยประกอบไปด้วยคุณทุกอย่าง ดังท้าวเวสสุวรรณ ในลิลีสถานมีตอกบัว”

ดาวดิงส์ เนื่องจากพระมหาโมคคัลลานะได้ไปเยี่ยมชมสวรรค์ชั้นดาวดิงส์ เรื่องเล่าในคัมภีร์วิมานวัตถุส่วนใหญ่จึงระบุถึงสวรรค์ชั้นดาวดิงส์ ทั้งนี้คัมภีร์วิมานวัตถุได้ ระบุวิมานในสวรรค์ชั้นดาวดิงส์ระบุไว้ 5 ประเด็น คือ ขนาดของวิมาน ความงามของวิมาน บริวารในวิมาน วิมานที่เคลื่อนที่ได้ และวิมานอื่น ๆ ที่ไม่เข้าพวก ดังนี้

คัมภีร์วิมานวัตถุกล่าวถึงขนาดของวิมานใน 2 ลักษณะ คือ กล่าวว่าเป็นวิมาน ขนาดใหญ่ และระบุขนาดของวิมานด้วยการใช้หลักวัดเป็นโยชน์⁶ 1 โยชน์เท่ากับ 16,000 เมตร โดยระบุขนาดตั้งแต่ 10 โยชน์ หรือ 160,000 เมตร 12 โยชน์ หรือ 192,000 เมตร 16 โยชน์ หรือ 256,000 เมตร 30 โยชน์ หรือ 480,000 เมตร และวิมานที่มีขนาดใหญ่ ที่สุดที่ระบุไว้คือ 100 โยชน์ หรือ 1,600,000 เมตร ทั้งนี้วิมานในคัมภีร์วิมานวัตถุส่วนใหญ่ ระบุว่ามีความยาว 12 โยชน์

⁶ โยชน์เป็นชื่อมาตราวัดระยะทาง เท่ากับ 4 คาวุต หรือ 400 เส้น (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ : 244) 20 วา เป็น 1 เส้น (พจนานุกรมราชบัณฑิต : 1212) วา คือ มาตราวัดตามประเพณี เท่ากับ 4 ศอก มีอัตราเท่ากับ 2 เมตร (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตย : 1063) ดังนั้น 1 โยชน์เท่ากับ 16,000 เมตร (2 เมตร x 20 วา เท่ากับ 1 เส้น x 400 เส้น = 16,000 เมตร)

คัมภีร์วิมานวัตถุกล่าวถึงความงามของวิมานในแง่ที่มีการประดับด้วยอัญมณี รวมถึงความงามของสวนที่อยู่โดยรอบวิมาน โดยวิมานในคัมภีร์วิมานวัตถุประดับด้วย อัญมณีหรือแก้ว 7 ประการ คือ ไพฑูรย์ ทอง แก้วผลึก เงิน แก้วลาย (เพชรตาแมว) มุกดา และแก้วมณีแดง (ทับทิม) เป็นต้น ดังที่ระบุไว้ในสุวรรณวิมาน (78/588) ว่า

“...เสาวิมานทุกต้นแปดเหลี่ยมทำไว้อย่างดี ล้วนแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ที่เหลี่ยม ๆ หนึ่งสร้างด้วยรัตนะ 7 ประการ มีพื้นอันนารีนรมย์ใจ วิจิตรด้วยแก้ว ไพฑูรย์กับทอง แก้วผลึกกับเงิน แก้วลาย (เพชรตาแมว) กับมุกดา และแก้วมณีแดง (ทับทิม)...”

ส่วนสวนโดยรอบวิมานนั้นประดับด้วยต้นไม้สวรรค์และต้นไม้ที่มีบนโลกมนุษย์ ต้นไม้เหล่านี้ผลิตดอกออกผลและมีกลิ่นหอม นอกจากต้นไม้แล้วสวนรอบ ๆ วิมานยังมีสัตว์ อาศัยอยู่ สัตว์เหล่านี้มีทั้งที่มีบนพื้นโลกและมีเฉพาะบนโลกสวรรค์ ดังเช่นที่ระบุไว้ในเสสวตีวิมาน (35/294) ดังนี้

“...มีพื้นที่เต็มไปด้วยต้นไม้ผลวิจิตรนานาพรรณเป็นระเบียบ เรียบร้อยดี นารีนรมย์... วิมานของท่านนี้พุ่งไปด้วยกลิ่นหอมอย่าง ยอดเยี่ยมหลายอย่างต่าง ๆ กัน คือ กลิ่นดอกปทุม ดอกโกมุท ดอกอุบล ดอกจกกลณี ดอกคัตเค้า ดอกพุดซ้อน ดอกกุหลาบ ดอกอังกาบ ดอกรัง ดอกโคศก แยมกลีบส่งกลิ่นหอมระรื่น ทั้งตั้งอยู่ริมฝั่งสระโบกขรณีน้ำ รีนรมย์ เรียงรายไปด้วยไม้หูกวาง ขนุนลำมะลอ และต้นไม้กลิ่นหอม มีทั้ง ไม้เลื้อยชูดอกออกช่อหอมระรื่น ห้อยย้อยเกาะก่ายลงมาจากปลายใบ ต้นตาลและมะพร้าวคล้ายกับชายแก้วมณีและแก้วประพาฬ...อนึ่งต้นไม้ และดอกไม้ผลทั้งหลายซึ่งเป็นต้นไม้เกิดอยู่ในน้ำและบนบก ทั้งเป็น รุกขชาติมีอยู่ในเมืองมนุษย์และไม่มีในเมืองมนุษย์ ตลอดจนพรรณไม้ ทิพย์ประจำเมืองสวรรค์ ก็ได้มีอยู่พร้อมอยู่ใกล้วิมานของท่าน...”

บริวารในวิมาน คือ เทพอัปสรที่เป็นบริจาริกาของเทพบุตรหรือเทพธิดา
เจ้าของวิมาน ซึ่งแต่ละวิมานมีเทพอัปสรเป็นจำนวนมาก บางวิมานระบุไว้
มากถึง 100,000 นาง เทพอัปสรเหล่านี้มีหน้าที่ เต้น ร้องเพลง เล่นดนตรี
และให้ความบันเทิงอยู่ตลอดเวลา ดังที่ระบุไว้ในอุฬารวิมาน (29/216) ว่า

“...เหล่าเทพนารีและเหล่าเทพบุตรทั้งหลายประดับประดา
ดีแล้ว ฟ้อนรำ ขับร้อง ทำให้ท่านร่าเริง ห้อมล้อมเพื่อบำเรอท่านอยู่...”

ดังนี้

นอกจากนี้เทพอัปสรมีความงดงาม ดังที่ระบุไว้ในฉัตตมาถวิมาน (53/441)

“...วิมานของท่านบริบูรณ์ด้วยเหล่าอัปสรผู้ทรงผ้าแดงและ
ผ้าเหลือง หอมกลีบด้วยกฤษณา ประยงค์ และจันทน์ มีองค์และผิวพรรณ
ปลั่งดังทองเหมือนทองคำเต็มไปด้วยดวงดาวทั้งหลาย ทวยเทพบุตรและ
เทพธิดาในวิมานนี้ มีมากหลากหลายวรรณะ มีอาภรณ์ประดับด้วย
ดอกไม้ มีใจดี มีกรองทอง นุ่งห่ม ด้วยอาภรณ์ที่เป็นทองโชยกลิ่นหอม
ลอยไปตามลม...”

วิมานที่เคลื่อนที่ได้คือวิมานที่เป็นพาหนะสำหรับเทพบุตรและเทพธิดาเพื่อใช้ใ
การเดินทาง ซึ่งพาหนะเหล่านี้มีทั้ง ช้างในกฤษุขวิมานและนาควิมาน (5/51, 41/341)
และรถม้าในมหารถวิมาน (64/518) เป็นต้น จะขอยกตัวอย่างจากในกฤษุขวิมาน
(5/51) ดังนี้

“...กฤษุขพาหนะอันประเสริฐของท่านประดับประดาด้วย
แก้วหลายชนิด นารักมีกำลังว่องไว เทียวไปในอากาศได้ ช่างรุ่งเรืองด้วย
พวงดอกปทุมและอุบล มีกายเคลื่อนไปด้วยเกสรปทุม มีปทุมทอง
เป็นมาลัย เดินทางที่เรียงรายด้วยปทุม ประดับด้วยกลีบอุบล เดินไปพอดี ๆ
วิมานทองไม่กระเทือน เมื่อช้างก้าวย่างกระดิ่งก็ส่งเสียงไพเราะนำร่ำนรมย์
เสียงกังวาลของกระดิ่งเหล่านั้นได้ยินดังดนตรี 5 เครื่องฉะนั้น...”

นอกจากนี้ในนาควิมาน (41/341) ยังได้ระบุขนาดของช้างว่ามีขนาดใหญ่โตระดับไว้อย่างสวยงาม พร้อมทั้งยังมีวงดนตรีมาขับร้องและมีนางรำมาพ้อนให้ความบันเทิงไปด้วยในตัว ดังนี้

“ท่านประดับองค์แล้ว ขึ้นนั่งคชสารตัวประเสริฐ ซึ่งมีขนาดใหญ่
งามไปด้วยแก้วและทองวิจิตรด้วยข่ายทอง ผูกสายรัดประคณเรียบร้อย
เลื่อนลอยใน อากาศเวทามาในที่นี้ ที่งาทั้งสองของคชสารมีสรระโบกขรณี
ที่เนรมิตไว้ มีน้ำใส สะอาดดาดายไปด้วยดอกปทุมบานสะพรั่ง ดอกปทุม
ทั้งหลายมีหมู่เทพอัปสร นักดนตรีพากันมาขับร้องประสานเสียง
และพ้อนรำ...”

วิมานอื่น ๆ ที่ไม่เข้าพวก : วิมานในกลุ่มนี้เป็นวิมานที่มีรูปทรงไม่เข้าพวกกับวิมานที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น คือ นาวาวิมาน (6/63, 7/79, 8/74) และบัลลังก์ในปฐวิมาน (1/10, 2/38, 3/42, 4/48)

ยามา สวรรค์ชั้นยามาที่ระบุไว้ในคัมภีร์วิมานวัตถุมีเพียงหนึ่งเรื่อง และไม่ได้รับุรยละเอียดไว้

นิมมานรดี เป็นสวรรค์ชั้นที่สูงที่สุดที่ระบุไว้ในคัมภีร์วิมานวัตถุ โดยคัมภีร์วิมานวัตถุระบุว่าเทวดาชั้นที่สูงกว่าจะมีรัศมีมากกว่าเทวดาชั้นที่ต่ำกว่า ดังที่ระบุไว้ในทัทท์ลลวิมาน (34/279) ว่า “ท่านรุ่งเรืองด้วยรัศมี ทั้งเป็นผู้เรื่องยศ ย่อมรุ่งโรจน์เกินทวยเทพชั้นดาวดึงส์ทั้งหมด...” และสิริมาวิมาน (16/125) เทพธิดาได้มาปรากฏกายใกล้ร่างของตนในอดีตชาติ แวดล้อมด้วยเทพกัญญา 500 นาง พร้อมกับรถม้า 500 คัน ดังระบุไว้ว่า “ม้าทั้งหลายของท่าน เทียมรถแล้ว ประดับอย่างวิเศษ บ่ายหน้าไปในอากาศ (เหาะได้) มีกำลังว่องไว ม้าทั้งหลายของท่านเทียมรถ 500 อัน...” อย่างไรก็ตามแม้นางวิสาขาผู้สร้างมหาวิหารถวายสงฆ์ รู้แจ้งธรรมและได้ถวายทาน ได้เป็นเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดีเป็นปชาบดีของท้าวสุนิมิต (44/354) แต่คัมภีร์วิมานวัตถุก็ไม่ได้ระบุรายละเอียดไว้เช่นกัน

เทพบุตรและเทพธิดาในคัมภีร์วิมานวัตถุ

เทพบุตรและเทพธิดาในคัมภีร์วิมานวัตถุส่วนใหญ่ถือกำเนิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งคัมภีร์วิมานวัตถุกล่าวว่ามีความงามและมีความบันเทิงอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้คัมภีร์วิมานวัตถุได้กล่าวถึงเทพบุตรและเทพธิดาใน 2 ประเด็น คือ ลักษณะทางกายภาพของเทพบุตรและเทพธิดา และกิจกรรมต่าง ๆ เทพบุตรและเทพธิดา ดังนี้

ลักษณะทางกายภาพของเทพบุตรและเทพธิดา เทพธิดาส่วนใหญ่นั้นกล่าวว่า เป็นเทพหรือเทวะผู้มีอานุภาพมาก มีวรรณะงาม ส่องแสงสว่างไปทุกทิศเหมือนกับดาวประกายพรึก เป็นเทพธิดาผู้สวยงาม ...มีรัศมีดังทองงามรุ่งโรจน์ มีเกียรติยศมาก งามตระการตามิใช่น้อย แวดล้อมด้วยหมู่อัปสรพากันลงมาจากวิมาน มีอานุภาพรุ่งเรือง... และวรรณะสว่างไสวไปทุกทิศ นอกจากนี้เทพบุตรยังมีการประดับองค์ ทรงมาลัยดอกไม้ ทรงพัดสตราภรณ์สวยงาม ...มีดวงตาเหลืองปนแดง มีร่างประดับด้วยพวงมาลัยอุบล มีพวงมาลัยประดับเศียร ผิวพรรณกึ่งดงามเปล่งปลั่งดังทองคำ มีอวัยวะส่วนงดงาม ผ่องใส เหมือนทองฟ้าที่ปราศจากเมฆหมอก มีอายุยืน (32/236) ...มีสิริ มีผิวพรรณเปล่งปลั่ง มียศและเดช สว่างไสวไพโรจน์ทั้งแผ่นดินรวมทั้งทั่วโลกเหมือนพระจันทร์ เป็นผู้ประเสริฐเหมือนท้าวมหาพรหม รุ่งเรืองกว่าเทพเจ้าเหล่าไตรทศพร้อมพระอินทร์ ...ท่านผู้ทัดทรงดอกอุบล ยินดีแต่พวงมาลัยประดับเศียร มีผิวพรรณเปล่งปลั่งดังทองคำ ประดับอาภรณ์สวยงาม นุ่งห่มผ้าอย่างดี ...เทพธิดาผู้เลอโฉม (30/223) ...เทพธิดาผู้งาม มีรัศมี ผุดผ่องยิ่งนัก นุ่งผ้าสีแดงงาม มีฤทธิ์มาก มีร่างกายลูบไล้ด้วยจันจันท์... (40/336) เครื่องประดับของเทพธิดานั้นมีความงดงามดังที่ระบุไว้ในมัลลิกาวิมาน (36/309) ดังนี้

“...นางเทพธิดาผู้มีผ้านุ่งห่มและธงล้วนแต่สีเหลือง ประดับประดาด้วยเครื่องที่ล้วนเหลืองอร่ามเช่นนี้ ก็ยังงามโดยธรรมชาติ...นางเทพธิดาผู้มีเครื่องประดับล้วนแต่ทองคำธรรมชาติ แก้วไพฑูรย์ จินดา มีกายาปกคลุมไว้ด้วยร่างแหทองคำเหลืองอร่ามเป็นระเบียบงดงามด้วยสายแก้วสีต่าง ๆ สายแก้วเหล่านั้นล้วนแต่สำเร็จด้วยทองคำธรรมชาติ แก้วทับทิม แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์ บางสายก็ล้วนแล้วด้วยแก้วลายคล้ายตาแมว บ้างก็สำเร็จด้วยแก้วแดงคล้ายสีเลือด บ้างก็สำเร็จด้วยแก้วอันสดใสเหมือนสีตานกพิราบ เครื่องประดับทั้งหมดที่ตัวของท่านนี้ทุก ๆ สายยามต้องลมพัดมีเสียงไพเราะเหมือนเสียงนกยูง พญาหงส์ทอง หรือเสียงนกการเวก หรือมีฉะนั้นก็เสียงเบญจางคคุริยางดนตรีที่พวกคนธรรมพากันบรรเลงเป็นคู่ ๆ อย่างไพเราะน่าฟังก็ปานกัน...”

กิจกรรมต่าง ๆ ของเทพบุตรและเทพธิดา เนื่องจากการเกิดเป็นเทพบุตรและเทพธิดาเป็นผลอันเนื่องมาจากการทำบุญ ดังนั้นกิจกรรมต่าง ๆ ของเหล่าเทพบุตรและเทพธิดาจึงมีแต่ความสุขสำราญทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 ดังที่ระบุไว้ในรัชชুমาลาวิมาน (50/398)

“...ท่านมีวรรณะงาม กรีดกรายมือและเท้าพ้อนรำได้เหมาะสม ในเมื่อดนตรีบรรเลงอยู่อย่างไพเราะ เมื่อท่านรำอยู่ เสียงทิพย์อันน่าฟังน่ารื่นรมย์ใจก็เปล่งออกจากอวัยวะน้อยใหญ่ทั่วสรรพางค์ เมื่อท่านนั้นรำอยู่ กลิ่นทิพย์ที่มีกลิ่นอันหอมหวานน่ารื่นรมย์ใจก็พุ่งจรไปจากอวัยวะน้อยใหญ่ทั่วสรรพางค์ เครื่องประดับที่มวยผมที่แกว่งไกวไปตามกายก็เปล่งเสียงกังวานให้ได้ยิน ปานประหนึ่งว่าดนตรีเครื่องห้าเทริดที่ถูกลมกระพือพัดอ่อนไหวไปตามสายลมก็เปล่งเสียงกังวานให้ได้ยิน ปานประหนึ่งว่าดนตรีเครื่องห้าเช่นกัน พวกมาลัยประดับศีรษะของท่านมีกลิ่นหอมน่ารื่นรมย์ใจก็ส่งกลิ่นหอมฟุ้งตลบไปทุกทิศตั้งหนึ่งต้น มีญชุลกะ (ชื่อต้นไม้สวรรค์มีกลิ่นหอมยิ่ง) ท่านได้สูดกลิ่นหอม นั้น ทั้งได้เห็นรูปอันมีใช้ของมีอยู่ในมนุษย์...”

นอกจากนี้เทพธิดายังได้เล่าถึงชีวิตทิพย์ของนาง ความว่า

“...ด้วยศรัทธาที่ยังรากลงแล้ว ดิฉันนั้นรื่นรมย์เที่ยวเล่นบันเทิงใจอยู่ ไม่มีสิ่งใดน่ากลัวแต่ที่ไหน ๆ ทัดทรงพวงมาลัยทิพย์ ได้ดื่มน้ำหวานหอมที่ทำให้ร่างกายกระปรี้กระเปร่า นางฟ้านักดนตรีนับได้หกหมื่น กระทำการขับกล่อมดิฉันอยู่...เหล่านี้ล้วนแต่เล็กกว่าอัสรทั้งหลายในการขับกล่อม เทวดาเหล่านั้นเข้าไปหาดิฉันตามเวลา แล้วกล่าวเชิญชวนว่า มาเถิด พวกเราจะพ้อนรำ จะขับร้อง จะทำให้ท่านรำเรริง...สวนมหาวันของเทพยเจ้าทั้งหลายเป็นที่ไม่เศร้าโศก เป็นที่น่าบันเทิง น่ารื่นรมย์...”

ชีวิตของเหล่าเทพบุตรและเทพธิดาบนสวรรค์ให้ภาพที่มีแต่ความสุขล้วน ๆ อันเป็นผลเนื่องมาจากบุญที่ได้ทำไว้ ซึ่งคัมภีร์วิมานวัตถุได้พยายามบอกเราว่าให้หมั่นทำบุญตามกำลังและตามอัธยาศัยของเรา แต่คำสอนในคัมภีร์วิมานวัตถุก็อยู่เพียงชั้นศีลธรรม คือ การให้ทาน รักษาศีล และภาวนาในระดับที่ยังไม่นำไปสู่การพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง อย่างไรก็ตามคำสอนที่ทำให้เกิดการแบ่งปัน การช่วยเหลือกัน การอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์นั้น นอกจากจะเป็นหลักการพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุขของคนในสังคม แล้วยังเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาและปฏิบัติในขั้นที่สูงยิ่ง ๆ ขึ้นไปก็ยังมีความจำเป็นอยู่เช่นกัน

บทส่งท้าย

พุทธศาสนิกชนพึงทำความเข้าใจอยู่เสมอว่าการทำบุญนั้นไม่ใช่การลงทุน การทำบุญไม่ควรเป็นการให้เพื่อเป็นเหยื่อล่อให้ได้ผลตามที่เรต้องการ ไม่ว่าจะป็นมนุษย์สมบัติ หรือสวรรค์สมบัติ เพราะผลบุญเหล่านี้ยังนำมาสู่การเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ถึงแม้ว่าทั้งมนุษย์สมบัติและสวรรค์สมบัตินั้นให้ผลที่เป็นสุขก็จริง แต่ความสุขที่วณายังเป็นความสุขที่อยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ คือ มีความไม่เที่ยง มีการเปลี่ยนแปลง และไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตามที่เราต้องการได้ ส่งผลให้ความสุขนั้นที่สุดแล้วไม่วันใดก็วันหนึ่งต้องเปลี่ยนสภาพไป สุขที่เปลี่ยนสภาพก็คือทุกข์นั่นเอง ดังที่พระไพศาลกล่าวไว้ว่า “สุขทุกข์เป็นเพียงคนละด้านของเหรียญเดียวกัน” เมื่อเราหวังผลที่ความสุขเราจึงต้องทำใจให้ยอมรับอีกด้านของความสุข คือ ความทุกข์ที่จะต้องตามมาไม่ช้า ความสุขเช่นนี้จึงเป็นสุขที่ยังเผาใจเราให้ร้อนไปด้วยทุกข์ในที่สุด

แท้ที่จริงแล้วการทำบุญในพุทธศาสนานั้นเป็นการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในการทำความดี รวมถึงการเป็นมนุษย์ที่ดี โดยเริ่มต้นจากการให้ การสละ การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ หรือกำลังสติปัญญาตามอัธยาศัยของตน อันเป็นการฝึกฝนให้ลดการกระทำเพื่อตนเอง และให้ความสำคัญกับการกระทำเพื่อผู้อื่น เมื่อตัวเราลดลงหรือน้อยลง จะส่งผลให้ความสุขของเราลดลงตามไปด้วย ดังที่พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า “การทำบุญต้องทำเหมือนเป็นยางลบ ไม่ใช่ปากกาหรือดินสอ ต้องลบกิเลส ลดความเห็นแก่ตัว ลดความยึดมั่นถือมั่นว่า ตัวกู - ของกู” และ “เวลาที่เราไม่มีอะไรเป็นของ

เราเลย นั้นแหละเป็นเวลาที่เรามีความสุขที่สุด” ดังนั้นการทำบุญที่แท้จริง คือ การทำบุญที่เข้าถึงหัวใจของพุทธศาสนาที่จะส่งผลให้เกิดความสุขในระดับที่ลึกซึ้ง และไม่มีผลที่เป็นทุกข์ตามมาดังความสุขทั่วไปที่เรามักมองหา

บทความนี้ได้ศึกษาเรื่องการทำบุญเพียงบางส่วน หากมีการศึกษาเรื่องนี้เพิ่มเติมในอนาคต ควรศึกษาคำสอนเกี่ยวกับการทำบุญที่เข้าถึงหัวใจของพุทธศาสนา ไม่ใช่เป็นเพียงการยึดติดกับรูปแบบหรือพิธีกรรมอันเป็นเพียงเปลือกของศาสนา และที่สำคัญอย่าให้คำสอนเรื่องการทำบุญเป็นเพียงคำโฆษณาชวนเชื่อที่เน้นและหลงติดอยู่กับศักดิ์ของความสำเร็จจนไม่สามารถก้าวข้ามไปสู่การปฏิบัติเพื่อพัฒนาให้เกิดปัญญาที่นำไปสู่การพ้นทุกข์ได้ อีกทั้งการศึกษาเกี่ยวกับการทำบุญนั้นควรยึดตามพุทธพจน์ เพื่อใช้เป็นเกณฑ์หลักในการพิจารณาข้อมูลต่าง ๆ หากข้อมูลใดขัดแย้งกับพุทธพจน์ก็ไม่ควรนำมาเผยแพร่ต่อไป ทั้งนี้เพื่อมิให้พุทธศาสนิกชนเกิดความสับสน และป้องกันการหลอกลวงประโยชน์ของพุทธพาณิชย์ได้อีกประการหนึ่ง

ถึงแม้ว่าการทำบุญไม่อาจส่งผลให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้ แต่การทำบุญเป็นพื้นฐานสำคัญในการเข้าสู่หนทางแห่งการดับทุกข์ หากผู้ทำบุญหมั่นทำบุญตามเป้าหมายที่แท้จริง การทำบุญนอกจากจะส่งผลให้ผู้ทำมีความสุขในขณะที่ก่อนทำ ขณะทำ และหลังจากการทำบุญแล้ว ยังส่งผลให้ผู้ทำลดความยึดมั่นถือมั่นในทรัพย์สินของตนในขั้นแรก และหากพัฒนาไปถึงการลดความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนในลำดับต่อ ๆ ไปแล้ว การทำบุญนั้นย่อมเป็นหนทางในการก้าวไปสู่การดับทุกข์อย่างถาวรในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มปฏิบัติงานเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. (2556). **ธรรมโฆษณัรรัตนคุณกรม (ฉบับย่อ)** .

(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : เอมี เอ็นเตอร์ไพรส์.

ภูษิต ศรีศัลยกุลย์. (บก). (ม.ป.ป.). **ทำง่ายได้บุญ**. กรุงเทพฯ : ทิงค์เน็ต.

ปัญญา ใช้บางยาง. (2548). **หลักธรรมในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2538 ก). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**.

(พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- _____ . (2538 ข). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์** . (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____ . (2538 ค). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ** . (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____ . (2542). **ก้าวไปในบุญ** (พิมพ์ครั้งที่ 4) กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2539).
- _____ . (2550). **เชื่อกกรรม รู้กรรม แก้กรรม** (พิมพ์ครั้งที่ 9) ชุมพร : สวนปฏิบัติธรรมวัดทุ่งไผ่.
- _____ . (2559). **กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อการศึกษา พระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย**. (พิมพ์ครั้งที่ 29). กรุงเทพฯ : พลมานัส.
- พระสูตรและอรรถกถาแปล **ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ**. เล่มที่ 2 ภาคที่ 1. (2525) . กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2551). **ทำบุญสามแบบ**. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- _____ . (2555). **ชุมนุมเรื่องสั้น พุทธทาสภิกขุ**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- _____ . (2557). **อะไรคืออะไร**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ.
- ร. ถิวเฉลิมวงศ์. (ม.ป.ป.). ใน **วารสารอยู่ในบุญ**. สัมภาษณ์พิเศษ ทำบุญร้อยงอกมาเป็นล้าน [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก http://www.kalyanamitra.org/u-ni-boon/main/index.php?option=com_content&task=view&id=298&Itemid=4 [2559, กรกฎาคม 28].

ลาวัลย์ พุ่มพฤษ , ศศิธร เหล่าเที่ยง, ศุภศิริ ศรีตระกุล, และพิทักษ์ ศิริวงศ์. “การให้ความหมาย ที่มาของความหมาย และรูปแบบการทำบุญของนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศิลปากร”. วารสาร Veridian ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และศิลปะ. 6(3)

สุมาลัย กาลวิบูลย์. (2557). “การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีสารทเดือนสิบกับแนวคิดเรื่องกรรมในพุทธศาสนิกายเถรวาท”. สุราษฎร์ธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

Ganwiboon, Sumalai. (2005). “The Concept of Life after Death as Depicted in the Vimānavatthu and the Petavattthu” Department of Buddhist Studies, University of Delhi.

Stories of the Mansions. (1993) tr. I. B. Horner. Oxford: PTS. U Ko Lay. (1955) *Essence of Tipitaka*. Maharashtra: Vipassana Research Institute.

Vimānavatthu. (1977). ed. N. AN Jayawickrama. London: PTS (Pali Texts Society).